

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

**До захисту допустити:
Зав.кафедри**

«__» _____ 20__ р.

**Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ
«МОВЛЕННЯ» (НА МАТЕРІАЛІ НОВОГРЕЦЬКОЇ,
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)»**

студентки факультету грецької
філології та перекладу
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми
«Філологія. Мова та література
(новогрецька)»

освітнього ступеня «Магістр»
Горбенко Катерини Євгенівни
Науковий керівник:

Жарікова Юлія Валентинівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології
та перекладу

Рецензент:

Артюмова Євгенія Олександрівна,
кандидат філологічних наук.,
доцент кафедри іноземної мови за
професійним спрямуванням
Національного педагогічного
університету імені
М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«__» _____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	6
1. 1. Фразеологія як наука	6
1. 2. Фразеологія на позначення когнітивних процесів	13
1. 3. Фразеологія у етнолінгвістичному аспекті	20
Висновки до розділу I	28
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ «МОВЛЕННЯ» У НОВОГРЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	30
2. 1. Структурно-граматичні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах.....	30
2. 2. Семантичні та оцінні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах	44
2. 3. Лінгвокультурологічні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах	56
2. 4. Типи відношень між ФО на позначення процесів мовлення у новогрецькій, англійській та українській мовах	67
Висновки до розділу II.....	80
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	86
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Сучасну лінгвістику характеризують дві основні тенденції: з одного боку, до її завдань входить описання окремих мов з акцентом на їх специфічні особливості, з іншого – чітко виявляється прагнення учених-лінгвістів досліджувати в типологічному аспекті мовні універсалії на всіх рівнях мови.

Подібні процеси спостерігаються й у фразеології. Наявність численних робіт, виконаних на матеріалі генетично споріднених і неспоріднених мов (наприклад, праці О.Ф. Арсентьєвої, Д.О. Добровольського, О.Д. Райхштейна, Е.М. Солодухо, Ю.П. Солодуба та ін.), наочно засвідчує про інтерес учених до проблем структури, семантики, граматичної будови і функціонування фразеологічних одиниць (далі ФО).

Загальновідомо, що саме у фразеології найяскравіше відбивається навколишній світ людини. Зіставлення механізмів непрямой номінації в різних мовах сприяє виявленню тих ідіотнічних особливостей вербального мислення і сприйняття дійсності мовними колективами, що знаходять своє відображення у фразеологічній картині світу.

Розвиток наукової думки в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., як неодноразово на цьому наголошували представники різних галузей науки, характеризується тим, що особливої ваги набувають наукові розвідки, побудовані з використанням доробку інших галузей науки, як, наприклад, лінгвістики і права, лінгвістики і психології, лінгвістики й історії. Тому не випадково й у роботі при дослідженні фразеологічного матеріалу широко залучалися положення психологічної науки.

Актуальність теми дослідження визначається посиленням інтересу до вивчення фразеологічних мікросистем у різних аспектах. Сучасні тенденції досліджень з фразеології спрямовані на з'ясування систем функціонування фразеологічних одиниць. Увагу дослідників дедалі

частіше привертають такі системні явища, як тематичні, семантичні поля, групи, іншими словами – фразеологічні мікросистеми.

Мета нашого дослідження полягає в описі структурно-граматичних, семантичних й лінгвокультурологічних особливостей фразеологічної мікросистеми «Мовлення» в новогрецькій, англійській та українській мовах.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- виявити основний корпус ФО мікросистеми «Мовлення» в новогрецькій, англійській та українській мовах;
- опис місця фразеологічної мікросистеми «Мовлення» в системі фразеологічного складу різноструктурних мов;
- проаналізувати й описати основні форми вербального вираження мовної діяльності людини та їх складові.

Об'єктом дослідження є ФО на позначення процесу мовлення в новогрецькій, англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є структурно-граматичні, семантичні та лінгвокультурологічні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» в новогрецькій, англійській та українській мовах.

Матеріалом для дослідження слугували 475 грецьких, 860 англійських і 770 українських ФО.

Методи дослідження, які використовувалися у нашій роботі такі: метод вибірки – при формуванні корпусу дослідження; описово-аналітичний метод – для характеристики мовних явищ із синхронічного погляду; метод компонентного (семного) аналізу – для визначення своєрідності компонентів значення ФО; зіставний метод – для виявлення схожостей і відмінностей корпусу ФО в новогрецькій, англійській та українській мовах; метод структурно-семантичного моделювання – для зіставлення тематичних груп, семантичних полів у досліджуваних мовах; статистичний метод.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується тим, що було здійснено описання фразеологічної мікросистеми «Мовлення» на матеріалі таких віддалено споріднених мов, як новогрецька, англійська та українська; визначено засоби номінації ФО, що утворюють мікросистему «Мовлення», в новогрецькій, англійській та українській мовах.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що одержані результати можуть допомогти в розв'язанні складних і багатопланових теоретичних проблем семантики мови на фразеологічному рівні, є внеском у теорію зіставної фразеології, можуть стати допоміжним матеріалом для поглибленого вивчення психічних процесів, зокрема мовлення, у психологічній науці.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали роботи можуть бути використані у вузівських курсах із загального мовознавства, фразеології новогрецької, англійської та української мов. Запропонована методика дослідження фразеологічної мікросистеми «Мовлення» з певними змінами і доповненнями може бути використана для вивчення інших фразеологічних мікросистем будь-якої мови.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, викладені в роботі, оприлюднені на наукових конференціях «Актуальні питання грецької філології та перекладу» (Маріуполь, 2020), «Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу» (Львів, 2019).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЇ

1. 1. Фразеологія як наука

Фразеологія як самостійна лінгвістична дисципліна у мовознавстві окреслилася відносно недавно. Перші спроби узагальнення фразеологічних матеріалів було зроблено ще у 20-30-х рр.. ХХ ст.. Передумови теорії фразеології були закладені у працях О.О. Потебні [23], І.І. Срезневського [29], О.О. Шахматова [34] та інших.

Однак, необхідно розібратися з тим, що являє собою фразеологія. Термін «фразеологія» у буквальному розумінні визначається як «вчення про обороти мови» (з грецької мови φράσις ‘оборот, висловлення’, λόγος ‘вчення, поняття’). Це визначення актуальне і сьогодні, але має більш широке значення. Так, під «фразеологією» розуміють прийоми словесного вираження, які характерні для конкретної особи, напрямку, часу. До цього можна додати ще образно-побутове використання слова «фразеологія» для визначення набору беззмістовних фраз, марнослів’я. Таким чином, дане визначення спрямоване здебільшого не на структуру фразеологічних зворотів та системний характер їх організації, а на їх образність, внутрішню форму, де вирішальним критерієм для визначення об’єму фразеології слугувала традиційна повторюваність виразних засобів мови, зазначає В.М. Телія [31, с. 10].

Вплив на розвиток фразеології справили ідеї французького лінгвіста Ш. Баллі, який був першим, хто виокремив її у самостійний розділ лексикології. Ш. Баллі ввів термін «phraseologie» у значенні «розділ стилістики, що вивчає зв’язані словосполучення» [7, с. 29]. Слід зазначити, що це визначення не мало успіху в працях західноєвропейських вчених і американських лінгвістів та використовувалось в трьох інших значеннях, а саме: 1) вибір слів, форма вираження, формулювання; 2) мова, склад, стиль; 3) вираження, словосполучення. Це підтверджується визначеннями

слова «phraseology» в грецьких, англійських та американських словниках, які пропонують такі визначення фразеології і фразеологізмів:

- Г. Бабіньотис спрощує термін до загального поняття і визначає: *οι φράσεις που επιλέγει κανείς για να εκφραστεί, ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται κανείς* (фрази, які обираються для вираження, засіб за допомогою якого виражаються) [89, с. 1902];
- М. Триандафілідис, на наш погляд, більш змістовно трактує саме поняття: *το σύνολο των (τυπικών) τρόπων με τους οποίους συνδέονται οι λέξεις, συντίθενται οι φράσεις ή διαπλέκονται οι προτάσεις στο λόγο· ο τρόπος της έκφρασης, της διατύπωσης του λόγου* (сукупність (типових) засобів, за допомогою яких зв'язуються слова, синтезуються фрази або переплітаються речення у мовленні: засіб вираження, мовленнєве висловлювання) [91, с. 1257];
- Оксфордський словник: *style; manner or style of expression; the particular form of speech or diction which characterises a writer, literary production, language, etc* (манера або спосіб виразів; особлива форма мови письменника, літературного стилю, мови тощо) [81, с. 588];
- англійський тезаурус Коллінз: *the way in which words and phrases are used in speech or writing* (спосіб, в якому слова і фрази використовуються в усній або письмовій формі) [79, с. 713];
- словник сучасної англійської мови Лонгман: *manner of using and arranging words* (манера використання і розташування слів) [84, с. 909].

Звернемося і до американської позиції щодо даного питання:

- *manner or style of verbal expression; characteristic language; expressions, phrases* (спосіб або стиль вербального вираження; характерна мова; вирази, фрази) [83, с. 792].

Ш. Баллі заклав основи синхронної фразеології, концепція якої викликає підвищений інтерес і сьогодні. Ш. Баллі при виділенні фразеологічних зворотів виходив з того, що у мові існують два типи

словосполучень: 1) ті, що розпадаються зразу після того, як були створені і складові елементи – слова – знову отримують повну свободу вступати в нові комбінації та 2) ті, що з тої або з іншої причини повністю втрачають свою незалежність і мають даний сенс тільки у даному словосполученні [6, с. 97]. Тобто фразеологічну єдність утворюють словосполучення за умови, якщо «слова втратили самостійне значення у цілому», пояснює Ш. Баллі [6, с. 89].

Для дослідження фразеологічного матеріалу Ш. Баллі використовував принцип «ідентифікації», суть якого в тому, щоб до слова (або послідовності слів) добирати синоніми, після чого для цього синонімічного ряду виділяється логічний еквівалент. Цей метод дозволяє проводити тільки синхронний опис, а саме досліджувати взаємодію слів у рамках певної епохи.

Вивчення фразеології стимулювалось лексикографічною практикою, з одного боку, а з іншого – такими працями В.В. Виноградова як «Об основных типах фразеологических единиц в русском языке» [48] та «Основные типы лексических значений слова» [49], в яких були поставлені питання, що пов'язуються з основними поняттями фразеології, її об'ємом і завданнями. У 50-ті роки минулого століття особливу увагу надавали питанням схожості і відмінності фразеологізмів зі словом або сполученням слів, тобто проблематика фразеології вичерпувалася, взагалі, виявленням критеріїв фразеологічності і уточненням основ класифікації фразеологізмів. Види значень і використання слів стали основою у класифікації В.В. Виноградова. Він виділив із «груп» «фразеологічні сполучення», а «єдності», які виокремив Ш. Баллі, було розчленовано за ступенем умотивованості на «фразеологічні зрощення» та «фразеологічні єдності» [49, с. 162–189].

Крім того, В.В. Виноградов відокремлює чотири істотні ознаки фразеологічних єдностей [48, с. 140–161]. Ми погоджуємось з академіком, що наявність одночасно усіх чотирьох ознак не є обов'язковим для

створення фразеологічних єдностей, буде достатньо тільки кожного з них окремо: 1) «переносне, образне значення, яке створює не розкладення фразового сполучення», яке може в деяких випадках тільки відчуватися та передчуватися, а не безпосередньо сприйматися та розумітися; 2) експресивна насиченість; 3) неможливість заміни синонімом ні одного із лексичних елементів фразової єдності; 4) семантична замінність тільки всієї фразеологічної єдності.

Аналізуючи ці ознаки, вчені особливо виділяють першу ознаку – вмотивованість, яка не опирається у викладенні автора на будь-які мовні дані. Роблячи акцент на цілісності та образності значення, В.В. Виноградов не виявив достатньо чітко властивості членів фразеологічної єдності.

Таким чином, підхід В.В. Виноградова ставить проблему варіативності ФО і її семантичної структури. Необхідно зауважити той факт, що академік дав підґрунтя для дослідження важливої теоретичної проблеми – місце фразеології як науки у колі інших лінгвістичних дисциплін, завдяки тому, що продемонстрував тісний зв'язок фразеології з словотворенням і лексикологією.

З кінця 50-х років намітилась тенденція системного підходу до проблем фразеології, розроблялися питання, пов'язанні з описом фразеологізмів як структурної одиниці мови (О.І. Смирницький [27], О.С. Ахманова [4]).

На сьогодні розвиток фразеології як одного із важливих розділів мовознавства характеризується розробкою власне фразеологічних методів дослідження та об'єктів фразеології, які базуються на ідеях системно-рівневого і когнітивного аналізу фактів мови, вивченням системної організації фразеологічного складу і його розвитком.

Варто підкреслити, що при дослідженні фразеології дуже важливо визначити саме поняття «фразеологічна одиниця». Сьогодні для визначення такого поняття у грецькій та англійській науковій літературі

використовують декілька понять. Розглянемо всі визначення, які існують у практиці.

Найбільш поширеним терміном на позначення ФО в грецькій мові є «ιδιωτισμοί» або «ιδιωματισμοί». М. Триандафілідис наголошує, що помилковим є сплутувати ці два поняття і дає визначення «οι ιδιωτισμοί είναι στοιχεία εκφραστικά και αναντικατάστατα, που πλουτίζουν την κοινή γλώσσα. Οι ιδιωματισμοί είναι στοιχεία διαλεκτικά, που συνηθίζονται σε διάφορα ιδιώματα, είναι όμως άγνωστα στην κοινή» («ιδιωτισμοί» або ідіоми – це елементи виразності і незамінності, які збагачують мову. «Ιδιωματισμοί» – це елемент діалекту, який прийнятий в різноманітних діалектах, однак не використовується у мові) [91]. Також відзначимо такі: «τυποποιημένες» або «στερεότυπες εκφράσεις», «φράσεις», «ιδιόσημες φράσεις» та «κλισέ» [43, с. 17].

В англійській мові, як і в грецькій більш вживаним є термін «idiom», який використовується як гіперонім фразеології та гіпонім ФО [42, с. 87]. Існує ще термін «frozen expressions» (сталі вирази), який ототожнюється з «fixed expressions», що визначається як «any expression which offers a ready-made way of saying something» (усякий вираз, який пропонує готовий спосіб сказати щось) [Matthews]. Інші терміни: «phraseological units» (фразеологічні одиниці), «phraseologisms» (фразеологізми), «stereotyped expressions» (сталі вирази), «set expressions» (стандартні вирази), «bound expressions» (зв'язані вирази), «prefabricated expressions» (штучні вирази), «lexicalised phrases» (лексико творчі вирази), «catch phrases» (крилаті вирази). Термін в англійській мові «speech formulas» визначається «to refer to a sub-class of pragmatic word combinations. They are expressions, typically of sentence length, used in organizing discourse, conveying a speaker's attitude to other participants and their messages and generally easing the flow of interaction» (належить до прагматичного аспекту словосполучень. Це вирази, зазвичай, довжини речення, що використовуються в організації дискурсу, передаючи ставлення мовця до інших учасників і їх повідомлень

і в цілому ослаблюючи потік взаємодії), слід додати, що І.О. Мельчук визначив його як «прагматичну фразему» або «прагматему» [68, с. 5].

Бачимо, що у мовах, що порівнюються є деякі відмінності з точки зору термінології, що використовується. Кожне поняття в деяких випадках кардинально розрізняється, а у інших навпаки розбіжності ледь помітні. Таким чином, нами були виявлені всі випадки термінологічних синонімів, необхідних для подальшого коректного аналізу.

Зважаючи на складність об'єкту і той факт, що ФО потрібно аналізувати у всіх аспектах, а саме з семантичної, стилістичної та граматичної сторін, зазначимо найбільш поширені методи для їх дослідження. Вітчизняні науковці тяжіють до синхронного та діахронічного вивчення однієї або кількох мов, в тому числі й новогрецької, англійської. Це метод семантичної ідентифікації ФО В.В. Виноградова, контекстологічний метод Н.Н. Амосової, метод ідентифікації О.В. Куніна, метод дослідження ФО згідно їх оточення М.Т. Магієва, метод фразеологічної аплікації В.П. Жукова та ін.. Щодо зарубіжних вчених, нами був зазначений вище метод ідентифікації Ш. Баллі, також одним із найбільш розповсюджених є комплексний метод, в якому приймаються до уваги сполучення слів, граматична і синтаксична структура, значення.

На наш погляд, підхід до фразеологізмів у західних традиціях більш структурний, ніж семантичний. Тому і семантична структура виходить на другий план або трактується як, само по собі, зрозуміле.

Не менш значної уваги, проте, потребує і семантика фразеологізмів, її номінативний аспект, фразоутворення в динаміці, зіставне і типологічне вивчення фразеологічного складу, а також розробка опису фразеологізмів у словниках. В цьому напрямку активно працював відомий академік Ф.Ф. Фортунатов. Він та його школа позначили проблему вивчення стійких виразів з точки зору семантичних і граматичних ознак їх компонентів [33]. Однак, необхідно зазначити, що на основі семантичних

ознак школа Ф.Ф. Фортунатова повинна була б визначити фразеологічні звороти словами, а на основі формальних ознак – словосполученнями (окрім стійких прислівникових виразів).

Натомість, академік О.О. Шахматов запропонував свою категоризацію невірних словосполучень з точки зору синтаксичних норм [34]. До першої категорії він відносить граматично нерозкладні, але лексично вільні словосполучення, до другої – граматично нерозкладні і лексично обмежені, до третьої категорії увійшли граматично нерозкладні і лексично невірні, до четвертої належать граматично і лексично нерозкладні, а до останньої – граматично нерозкладні, але лексично невірні. Багато науковців, серед яких Б.О. Ларін і В.М. Телія критикують даний розподіл фразеологічних зворотів та визнають, що чисто синтаксичний підхід не може бути використаний в аналізі фразеологічного матеріалу. Більш того, О.О. Шахматов відступає від винятково синтаксичних критеріїв аналізу у своєму розподілі і звертається до морфологічних і семантичних ознак.

Вивчення фразеології грецькими вченими відбувалося паралельно з науковими дослідженнями закордонних і вітчизняних лінгвістів, але не досягло такої широкомасштабності.

Значний вклад у дослідження і систематизацію фразеології грецької мови внесли не тільки закордонні, а й вітчизняні мовознавці. Особливу цінність мають монографічні твори таких фразеологів, як А. Анастас'яді-Сімеоніди [40], Адам Л. Адам [35, 36, 39], Е. Демірі-Продроміду [41], А. Дімітріу [88], С. Влахопулос [86], Е. Митула [42], О.В. Патрунова [90] та ін. Фразеологія вивчена переважно в плані семантичної злитності компонентів, вироблені обґрунтовані класифікації за смисловим змістом та за граматичною структурою фразеологізмів.

Активне вивчення фразеосполучень на матеріалі новогрецької мови розпочалось у 20-х роках минулого століття. Це пов'язано з історичним розвитком мови у Греції, специфіка використання двох мовних стилів, які часто були невід'ємні один від іншого. Мається на увазі, використання

димотики (буквально «народної» мови) і кафаревуси (буквально «чистої» мови). Так склалося, що димотика з плином часу з розмовного стилю грецької мови перетворилася на загальнонаціональну мову, вона стала мовою сучасної художньої літератури і все ширше використовується в політичній літературі, науковій періодиці і більшості грецьких газет. Димотика надійно зміцнилася у системі народного просвітництва [44]. Кафаревуса, на відміну від димотики, будучи книжковим стилем, втратила свої колишні позиції і на сьогодні використовується частково в офіційних державних документах, судовиробництві і офіційних повідомленнях частини газет. Вперше в грецькому мовознавстві видатний лінгвіст, просвітник грецького народу Г. Бабіньотис випустив тезаурус «Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας» («Тлумачний словник новогрецької мови») [89], куди також було включено багато фразеологізмів та прислів'їв.

Великий вклад в збереження фразеологічного потенціалу грецького народу зробив Д. Дімитраку; його словник з 15 томів видавався і перевидається до сьогодні: «Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας» («Великий словник всієї грецької мови») [87]. Вищевказаними працями була закладена лексикографічна основа грецької ідеографії. Робота зі збору фразеологічного матеріалу, а також складання словників продовжується: «Σύντομο Ελληνο-ρωσσικό λεξικό Ιδιωματικών εκφράσεων» («Стислий греко-російський фразеологічний словник») О.В. Патрунової [90], «Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής» («Тлумачний словник новогрецької мови») М. Триандафілідиса [91], «Λεξικό των ιδιωτισμών της νέας ελληνικής» («Фразеологічний словник новогрецької мови») С. Влахопулоса [86].

Внаслідок цього, бачимо, що вивчення фразеології з кожним роком набуває світового масштабу, і особливо популярною залишається на теренах нашої країни. За останні десятиріччя ця дисципліна переросла рамки одного з розділів лексикології і перетворилася у самостійну науку, яка має ряд об'єктів, цілей, задач, методів дослідження.

1.2. Фразеологія на позначення когнітивних процесів

Сучасний етап розвитку лінгвістичних наук, в тому числі і лексикології характеризується зміною базисної наукової парадигми, в якій переважали емпіричні і класифікуючі методи та орієнтованістю на принципи антропоцентричності та антропоморфності мови. М.Ф. Алефіренко зазначає, що антропоцентрична фразеологія нерозривно пов'язана з лінгвістичним психологізмом. Центром уваги науковців стали механізми породження і функціонування ФО та ідеї В. фон Гумбольдта, Дж. Лакоффа і О.О. Потебні [1, с. 22]. Мова вивчається у тісному зв'язку з мисленням, свідомістю, культурою, пізнанням, світоглядом як окремого індивіду, так і мовного колективу.

Когнітивна лінгвістика як парадигма нами витлумачується в аспекті сприйняття її М.П. Кочерганом [18] із залученням уточнень і доповнень В.Б. Касевич [55] та О.С. Кубрякової [56, 57] під кутом зору книги А.С. Зеленько [15].

На зміну системно-структурній парадигмі (структуралізму), де мова інтерпретувалася як своєрідна суворо організована система, у якій кожне явище має свою цінність залежно від місця в цій системі і де було проведено чіткі межі між мовною синхронією і діахронією, мовою і мовленням, звуком і фонемою, морфом і морфемою, словом і лексемою, значенням і смислом, висловленням і реченням тощо, прийшла когнітивна лінгвістика, котра розглядає мову не як «систему в самій собі і для самої себе», а у зв'язку з людиною, без якої виникнення й функціонування цієї системи було б неможливим. Як зазначає Дж. Брунер, «революціонери» когнітивісти прагнуть повернути думку науки про людину після «довгої холодної зими об'єктивізму» [51, с. 18]. Таким чином, лінгвістика нібито повернулася назад, коли мову розглядали як явище суспільне, тісно пов'язане з історією народу, його культурою. Іншими словами, на сучасному етапі відбувається гуманізація мовознавства, але робиться це не підсвідомо, а науково.

Когнітивна лінгвістика виникла у 70-ті роки ХХ ст. (у 1975 р. в назві статті американських мовознавців Дж. Лакоффа та Х. Томпсона з'явився термін когнітивна граматика). Деякі вчені часом виникнення когнітивної лінгвістики вважають організований у 1989 р. Р. Дірвеном у Німеччині симпозіум, на якому було засновано журнал «Когнітивна лінгвістика».

Когнітивна лінгвістика визначається як галузь мовознавства, яка вивчає мову як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямована на дослідження концептуалізації й категоризації певного мовного світу дійсності та внутрішнього рефлексивного досвіду [26, с. 365].

Представники когнітивної семантики вважають, що їх головне завдання – виявити й пояснити, як організоване знання про світ у свідомості людини і як формуються і фіксуються образи й поняття про світ. Тому вони розглядають семантику і мовні проблеми загалом через призму пов'язаних з лінгвістикою наук - герменевтикою (мистецтво тлумачення текстів, учення про принципи їх інтерпретації); гештальтпсихологією (одна з основних шкіл зарубіжної, переважно німецької, психології I пол. ХХ ст., яка висунула принцип цілісності (гештальт) як основу дослідження складних психічних явищ), когнітивною психологією (один з напрямків переважно американської психології, що розглядає всі психічні процеси як опосередковані мовою мовленням процеси взаємодії людини з природним середовищем). Такий симбіоз різних наук дослідження мовних явищ, сприяючи всебічному їх вивченню, стає причиною втрати автономності лінгвістики як науки.

Фразеологічну одиницю в межах власне фразеології можна визначити як одиницю мови, що відтворюється і є відносно усталеною в своєму складі та у вживанні [67, с. 43]. Фразеологічний склад кожної окремої мови визначається особливостями менталітету етносу, його історією, культурною спадщиною та традиціями. Складові фразеологізмів мають певні культурні конотації. До них належать власні імена, географічні

назви, значення кольорів, чисел, тварин, рослин у традиційній свідомості народу. Отже, для вірного тлумачення і усвідомлення фразеологізмів існує потреба у наявності певних культурологічних знань, властивих етнічній та мовній спільноті, які в подальшому створять основу для ефективного мовного спілкування.

Мова безпосередньо пов'язана з когніцією. Так, Г. Харман вважає, що мова – головна тема у когнітивній науці, тому що відображає пізнання, виступаючи як основний засіб вираження думки [60, с. 60]. Когнітивна діяльність складається із двох основних тверджень: з одного боку, це інформативність, з іншого – вона виступає складовою частиною пізнання людини. Новий напрям у лінгвістичних дослідженнях визначив розуміння мови як явища когнітивного чи когнітивно-процесуального, адже мова передає інформацію про світ і має пряме відношення до побудови, організації й удосконалення інформації та способів її представлення, бо забезпечує протікання комунікативних процесів, у ході яких передаються величезні пласти знання тощо [69].

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки вважається, що «наївна картина» світу знаходить своє відображення саме в одиницях природної мови її носіїв [11, с. 59–60]. Таким чином, «буденна свідомість» етносу, до якої відносять пам'ять та історію народу, його досвід пізнавальної діяльності, світобачення та психологію, представлена у лексичній семантиці [67, с. 43]. Специфічні риси цієї свідомості, тобто менталітет, найвиразніше втілюються у фразеологічному складі мови [50, с. 55]. Мова вбирає в себе історичні події, традиції, специфіку життя суспільства протягом процесу його розвитку, тобто самовираження етносу відбувається через його мову, а іноземці сприймають етнос та його культуру через призму мови. Хоча слово є основною мовною одиницею, фразеологізми несуть набагато більше інформації і їх слід вивчати та враховувати в різних аспектах: когнітивному, лінгвокультурологічному, функціональному тощо.

Останнім часом вчені зосереджують увагу на лінгвокраїнознавчій орієнтації мовних одиниць, зокрема стосовно виділення національно-культурного компонента як складової частини значення фразеологізмів (О.П. Пророченко, С.Н. Назаров, О.Я. Остапович). Однак, на даному етапі розвитку фразеології неможливе її вивчення без належного врахування когнітивних аспектів. Звісно, що когнітивна наука займається інформацією про світ у його різноманітних ракурсах і зв'язках, вивчаючи такі складні феномени людського буття, як сприйняття світу і відображення сприйнятого у свідомості людини, як пам'ять і організація розумових здібностей людини.

Когнітивна лінгвістика фактично продовжує традицію ставити на перше місце не мовну форму та її значення, а ідею, яка може виражатись за допомогою різноманітних мовних форм. Створення фразеологізмів у процесі лінгвокреативної розумової діяльності спирається на сферу фонових знань людини, в яку інформація поступає із індивідуального або соціального досвіду її діяльності у зримому просторі [66, с. 148]. Таким чином, фразеологізми, на відміну від слів прямо відображають когнітивну діяльність членів мовного колективу, яка заснована на представленні про світ носіїв мови, на їх відношенні один до одного – все це можливо тому, що сама мовна система містить механізм, який забезпечує цю діяльність.

Отже, у межах багатовекторного простору досліджень сучасної лінгвістики пояснення сутності фразеологічних одиниць, перш за все, вимагає реконструкції структури знань про позначене з урахуванням інтеграції різноманітних пізнавальних психічних функцій свідомості, її взаємозв'язку із соціумом та культурою народу, спираючись на загальні лінгвістичні закономірності певної мови.

У семантиці фразеологічних зворотів реалізовано мовну свідомість особистості, її суб'єктивне сприйняття дійсності. У зв'язку зі специфікою пізнання світу носіями культури значення сталих виразів існує для суб'єкта в подвійному вигляді. М.Ф. Алефіренко пояснює таку рису тим,

що «з одного боку, це об'єкт мовної свідомості, з іншого – спосіб та механізм усвідомлення» [1, с. 18]. Шляхом звернення до когнітивних категорій, за Н.Н. Бабенко, можна проникнути в ментальні структури знання та когнітивні механізми, приховані за дискретними мовними одиницями [53, с. 16].

Лексико-фразеологічний рівень є пріоритетним у вираженні культурно-детермінованих феноменів. Для аналізу вербалізації певного концепту, на нашу думку, важливим є дослідження, в тому числі, і лексичного фрагменту національної мовної картини світу. Мовну картину світу визначають як закарбоване у мовних формах національно обумовлене осягнення та оцінювання зовнішнього світу по відношенню до певного етносу [11, с. 87].

На вербалізацію певним етносом навколишнього світу впливають два основні фактори. По-перше, навколишнє середовище, по-друге, національний менталітет. Ці два фактори визначають різні концептуалізації дійсності. Варто також зазначити, що лексику національної мови як частину національної мовної картини світу можна розділити на дві великі зони: номени реальних об'єктів зовнішнього світу та номени концептів колективної етнічної свідомості.

Концептуальна система – це система концептів у свідомості людини або колективній свідомості етносу, що відтворює у вигляді структурованих й упорядкованих знань уявлення про світ, дійсність і результати внутрішнього рефлексивного досвіду.

Інформація, що фіксується у концептуальній системі, може поступати різними шляхами: від органів чуття, в результаті мислення, на підставі інтуїції, позасвідомих процесів або у функціональному континуумі взаємодії різних пізнавальних механізмів. В сучасній когнітивній лінгвістиці розгляд концептуальної системи відбувається в залежності від обрання одного із принципів антиномії модуляризму й холізму.

Концептосистема може бути індивідуальною та колективною. Колективна концептосистема представлена в етносвідомості як узагальнення колективного досвіду певного етносу, що дає змогу його представникам ідентифікувати себе та взаємодіяти. У такому розумінні поняття концептосистема відповідає терміну «концептосфера», який використовується в російській гуманітарній традиції. Цей термін був запроваджений Д.С. Лихачовим, який розглядав її як сукупність концептів нації й зауважував, що чим багатшими є культура нації, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатшою є концептосфера народу [58, с. 7–8].

Концептуальна картина світу є фрагментом концептосистеми, який представляє інтеріоризований людиною або етносом світ. За межами концептуальної картини світу концептосистема містить результати внутрішньої обробки інформації, яка безпосередньо не проектується на навколишню дійсність, хоч вважається що у свідомості людини немає нічого, не пов'язаного зі світом тією чи іншою мірою.

Через неможливість відокремлення процесів когніції від вербалізації межа між концептуальною й мовною картинами світу є нечіткою. Залежно від визнання концептуально не співвідносних мовних категорій вони розглядаються здебільшого на підставі логічних відношень перетину або включення концептуальної картини світу до мовної.

При розгляданні питання про взаємний вплив мовної та концептуальної картин світу треба розмежовувати процеси формування цих картин у філогенезі й онтогенезі, а також ураховувати специфіку становлення та збагачення національної й індивідуальної картин світу.

Оволодіння мовою оточення й поступова інкультурація як «засвоєння людьми культурних форм відповідного суспільства, що є стійкими сукупностями технологій мислення, поведінки, взаємодії, послідовності дій, побудови суджень, різних культурних формул й символів» [12, с. 70–71], сприяють формуванню на базі індивідуальних уявлень етнічно

узгоджених механізмів концептуалізації. На створення концептуальної системи особистості також впливає її рідна мова, стереотипи якої дають змогу людині упорядкувати та структурувати власний досвід і поєднати його з колективним досвідом народу.

Культуру, до якої занурена особистість, також опосередкує процеси концептуалізації, формуючи символну мережу матеріального й духовного рівнів і визначаючи оцінки, норми, цінності, життєдіяльність людини в певному соціокультурному середовищі.

Розглядаючи специфіку мовної концептуалізації дійсності на лексичному рівні необхідно зважати на поняття внутрішньої форми слова. Внутрішню форму слова визначають як формально-семантичну ознаку, що покладена в основу найменування певного предмета або явища, тобто денотата [11, с. 101]. Вона мотивує фонетичну оболонку слова, розкриває причину вираження даного значення саме цим сполученням звуків.

Внутрішня форма слова вказує на виняткову особливість загального уявлення про предмет або явище [13, с. 103] та реалізується як спосіб вираження змісту об'єкту думки [23, с. 124]. Іноді асоціативну ознаку, що мотивує позначення мовного лексичного знаку, дуже легко розрізнити, вона задана морфемним складом слова, тобто є морфологічно обумовленою. Однак, в більшості випадків із плином часу внутрішня форма слова змінюється, воно набуває нової мотивації, тому внутрішню форму багатьох слів дуже важко простежити і віднайти.

Поняття внутрішньої форми слова виступає важливим інструментом лінгвістичного аналізу не тільки на лексичному, а й на фразеологічному рівні. Фразеологічний склад мови є найбільш специфічною частиною лексикону з точки зору культурної обумовленості та маркованості. Він є основним носієм «констант культури» [19, с. 76–78], транслуючи від покоління до покоління культурні установки певного етносу.

Варто зазначити, що фразеологізми, в тому числі і мов, що нами аналізуються, не стільки описують реальність оточуючого світу, скільки

інтерпретують його. Вони виражають суб'єктивне і, зазвичай, емоційне ставлення носія мови до дійсності.

Таким чином, дослідження механізмів фразеології в аспекті когнітивістики суттєво поглиблює наші знання про цей процес, дозволяє вийти за межі традиційних уявлень про те, що значення фразеологічних зрощень жодним чином не пов'язані зі значеннями компонентів, вони не мотивовані. Бачимо, що завжди будуть зберігатися істотні фразеологічні відмінності в національних образах світу, зумовлені багатством мовних картин світу, домінантною середою перебування етносу та розходженням в концептуальній дійсності різних сфер використання мови.

1.3. Фразеологія у етнолінгвістичному аспекті

У сучасній елліністиці фразеологічна мікросистема «Мовлення» у лінгвокультурологічному аспекті є маловивченим та описаним феноменом, що зумовлює підвищений інтерес учених-мовознавців до проблеми глибинних зв'язків фразеологічної семантики з національним менталітетом. Загальновідомо, що фразеологія споконвіку є важливим засобом фіксації мовної картини світу певного етносу. Навколишній світ об'єктивно відбивається в людській свідомості через призму культури, модифіковану на основі індивідуального світосприйняття особистості. Відповідно, мовна картина світу включає універсальні риси, спільні для всього людства, і риси культурно-специфічні, які притаманні для членів певної соціальної групи або спільноти, а також індивідуальні риси, властиві окремій особистості. Порівняння мовних картин різних народів дає змогу виявити особливості сприйняття кожним із них об'єктів реального світу, зрозуміти особливості менталітету нації, носіїв конкретної культури.

О.В. Кунін наголошує, що фразеологія тісно пов'язана з лінгвістичними науками: лексикологією, семантикою, граматиною,

фонетикою, стилістикою, історією мови, етимологією, лінгвістикою тексту й загальним мовознавством [20, с. 15]. Мається на увазі, що на конкретному фразеологічному матеріалі просліджуються особливості природно-географічних умов країни, її історії, економіки, політики, культури, біту, обрядів народу-носія мови, які отримують відбиття у ФО, тобто простежується тісний зв'язок фразеології з різними сферами людської життєдіяльності.

Взаємозв'язок та взаємовплив мови і культури досліджуються давно. Перші спроби розв'язати ці проблеми знаходять своє відображення у працях відомого лінгвіста В. Гумбольдта. Основні положення його концепції містять наступні умовиводи:

- всяка культура національна, її характер виражений в мові за допомогою особливого бачення світу;
- мові властива специфічна для кожного народу внутрішня форма;
- внутрішня форма мови – це вираз «народного духу», його культури;
- мова є сполучною ланкою між людиною та навколишнім світом;
- матеріальна та духовна культура людини втілюються в мові [13].

Незаперечним є факт того, що кожне звертання до проблеми вивчення мови і культури одночасно не випадково, так як це дозволяє вдало поєднувати елементи країнознавства з мовними явищами, що є не лише засобом комунікації, а й засобом ознайомлення з новою дійсністю.

Існує доведена тенденція, що навіть володіючи однією і тією самою мовою, два комуніканта не завжди можуть правильно зрозуміти один одного, а причиною цього в основному є саме розбіжність культур [52, с. 191].

Отже, мова – знакова система, що використовується в суспільстві як основний засіб спілкування; форма відображення людиною дійсності та форма збереження інформації, засіб отримання нових знань.

М.П. Кочерган визначає мову як систему одиниць спілкування і правил їх функціонування [18, с. 31].

Таким чином, попередні визначення збігаються в єдиному, що мова – це засіб спілкування. У мові знаходять своє віддзеркалення і формуються цінності та ідеали народу. Мова є продуктом культури, її важливою складовою частиною та умовою існування, чинником існування культурних кодів [22, с. 77].

Мова відіграє вирішальну роль у формуванні особистості, національного характеру, етнічної спільності нації. У різних мовах існують спеціальні слова для позначення об'єктів матеріальної культури. Наявність таких термінів пов'язана з існуванням особливих звичаїв та системи цінностей, характерної для даної культури.

А.С. Вежбіцька розкриває поняття культури як історично передаваної моделі значень, втілених в символах, системи успадкованих уявлень, виражених у формі символів, за допомогою яких люди спілкуються між собою і на основі яких фіксуються і розвиваються їх знання про життя і життєві установки [8, с. 44].

Взаємозв'язок мови та культури є очевидним:

- мова і культура – форми свідомості, які відображають світогляд людини;
- мова і культура існують в діалозі між собою (як засіб передачі культури із покоління в покоління);
- суб'єктом мови і культури є індивід;
- мова і культура мають загальну межу – нормативність.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що мова і культура тісно взаємопов'язані комунікативними процесами, формуванням мовних здібностей людини та суспільного індивіда.

У той же час поряд зі спільними ознаками між мовою та культурою, існує й чимало відмінностей між ними:

– у мові, як феномені, переважає установка на масового адресата, тоді як в культурі цінується елітарність [22, с. 60]. Мовою, як засобом спілкування, можуть користуватися різні верстви суспільства. Однак в суспільстві є особливий прошарок – вищий прошарок або еліта, що здійснює важливі соціальні і культурні функції;

– культура – це така знакова система, яка не здатна організовуватися самотійно [22, с. 61];

– мова і культура – це різні знакові системи.

Вищевикладені відмінності дозволяють зробити висновок, що мова та культура не є тотожними, а лише взаємозалежними поняттями.

Однак, сьогодні особливий інтерес викликає саме зіставлення декількох мов і культур у лінгвокультурологічному контексті. Але для цього завжди треба дотримуватися певних постулатів. Взаємне співвіднесення, порівняння і протиставлення одиниць, форм, категорій, розрядів та інших мовних елементів виступає як обов'язкова умова характеристики кожного з них, встановлення істотних формальних і смислових зв'язків між ними, а також конструювання з'єднувальних їх мікросхем, субсистем і систем [24, с. 86]. Зазначимо, що обов'язковий елемент лінгвістичного зіставлення – це виявлення інтегративних і диференційних ознак порівняння фактів мови.

До співвідношення мови та культури запропоновано декілька підходів:

1. Перший підхід розроблявся такими вітчизняними вченими як С.А. Атановським, Р.А. Брутяном, Е.І. Зозулиним, Є.З. Маркаряном. Суть даного підходу полягає в тому, що взаємозв'язок мови і культури виявляється рухом в один бік. Оскільки мову відображає дійсність, а культура є невід'ємним компонентом цієї дійсності, значить мова – просте віддзеркалення культури. Зміни дійсності ведуть за собою зміни в мові [52, с. 193].

2. Другий підхід був запропонований В. Гумбольдтом, О.О. Потебнею, які вважали, що мова – оточуюче середовище, поза яким і без участі якого людина не може жити. Отже, будучи місцем нашого існування, мова не існує поза нами як об'єктивна дійсність, вона знаходиться в нас самих, в нашій свідомості, пам'яті; вона міняє свої контури з кожним рухом думки, з кожною новою соціально-культурною роллю [22, с. 60].

3. В.А. Маслова в своїх міркуваннях про взаємозв'язок мови і культури виділяє ще один підхід, який визначає мову як фактор культури, що пояснюється:

- складовою частиною культури, яку ми успадковуємо від наших предків;
- основним інструментом, за допомогою якого ми засвоюємо культуру;
- основою всіх явищ культурного порядку.

Отже, мова – це складова частина культури і її знаряддя, дійсність нашого духу, обличчя культури; вона виражає в «голому вигляді» специфічні риси національної ментальності. Мова є механізмом, який відкрив перед людиною сферу свідомості [22, с. 62].

Лінгвокраїнознавство ставить своєю метою вивчення мовних одиниць, які найбільш яскраво відображають національні особливості культури народу – носія мови та середовище його існування [93, с. 58].

Необхідність спеціального відбору і вивчення мовних одиниць, в яких найбільш яскраво виявляється своєрідність національної культури і які неможливо зрозуміти так, як їх розуміє носій мови, відчувається у всіх випадках спілкування з іноземцями, при читанні художньої літератури, публіцистики, преси та при перегляді кіно- та відеофільмів, при прослуховуванні пісень і т. ін.

Для лінгвокраїнознавства величезний інтерес становлять також фразеологізми, де відображається національна своєрідність історії,

культури, традиційного образу життя народу – носія мови [64, с. 256]. Слід зазначити, що вже досить давно у мовознавстві, культурології та філософії мови усталилася думка про те, що фразеологічний рівень мови найбільш прозорий для втілення засобами мови концептів «мови» культури, оскільки в образній основі фразеологізмів відтворюються характерологічні риси світобачення, які носії мови рефлексивно співвідносять із цією «мовою».

Відбір одиниць з яскраво вираженою національно-культурною семантикою є задачею тих розділів лексикології та фразеології, котрі виступають в якості лінгвістичної основи лінгвокраїнознавства і можуть бути названі країнознавсько-орієнтовною лінгвістикою [62, с. 20].

В мовознавстві прийнято виходити із значення слова як з відносин мовного знака з означаючим предметом не безпосередньо, а через сигніфікат (референт), котрий виступає як предмет думки, як зміст, з котрим співвідноситься дана мовна одиниця. Ось чому в лінгвокраїнознавчій теорії слова, окрім безпосередньо денотативного (словникового) значення, прийнято розглядати весь комплекс асоціацій, що виникають в свідомості носія мови та культури при виникненні образу, викликаного даним фразеологізмом. В цьому плані лінгвокраїнознавство тлумачить значення ФО більш широко, чим це прийнято в традиційній семантології, і спирається на дані психолінгвістики, де значення слова – це не лише те, що зафіксовано в словниках, але образ, що включає низку асоціацій, як національно-кодифікованих (спільних для усіх носіїв даної мови і культури), так і суто особистісних (останні виходять за межі лінгвокраїнознавства) [62, с. 252–261].

Однак, сьогодні особливий інтерес викликає саме зіставлення декількох мов і культур у лінгвокультурологічному контексті. Але для цього завжди треба дотримуватися певних постулатів. Взаємне співвіднесення, порівняння і протиставлення одиниць, форм, категорій, розрядів та інших мовних елементів виступає як обов'язкова умова характеристики кожного з них, встановлення істотних формальних і

сміслових зв'язків між ними, а також конструювання з'єднувальних їх мікросхем, субсистем і систем [24, с. 96]. Зазначимо, що обов'язковий елемент лінгвістичного зіставлення – це виявлення інтегративних і диференційних ознак порівняння фактів мови. Мається на увазі, використання порівняльного підходу як фундаментальної форми пізнавального процесу. Його покладено в основу багатьох методів як загальнонауковий підхід. Він використовується, зокрема, як базовий при класифікації, генералізації, оцінюванні і прогнозуванні. При цьому порівняльний підхід реалізується також безліччю методів. Порівняльний метод дає змогу виявити ознаки генетичного характеру і тим самим уможливити історичне пояснення явищ.

В останній період лінгвокультурологічний аспект фразеології став все більше привертати увагу дослідників. У галузі фразеології лінгвокраїнознавча специфіка проявляється досить чітко, у ній знаходять відображення своєрідності побуту та думок того чи іншого народу, вона, як зауважує лінгвіст Л.І. Райзензон, «конденсує весь складний комплекс культури і психології певного народу, неповторний спосіб його образного мислення» [63, с. 40].

Тісний зв'язок фразеології з національною психологією й реаліями національної культури, емоційно-експресивна забарвленість допомагають поширити межі «культурної пам'яті». Вміння бачити, адекватно розуміти й відповідно оцінювати словесні формули – шлях до пізнання ментальності, «духу народу» через його мову.

Широке розуміння етнолінгвістичної природи фразеології, сформульоване у передмові до словника «Русские фразеологизмы. Лингвострановедческий словарь» В.П. Феліциною і В.М. Мокієнком, стало загальноприйнятим в останні десятиліття активного розвитку цього напряму вивчення фразеології. Вони зазначають, що фразеологізми становлять країнознавчу цінність (оскільки відображають національну культуру) у трьох аспектах, по-перше нерозчленовано, усіма елементами,

тобто ідіоматичними значеннями, по-друге розчленовано, тобто лексичним складом, по-третє – своїми прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описували звичаї, традиції, особливості побуту й культури [77, с. 7–12].

Різноаспектний підхід до етнолінгвістичного та країнознавчого коментування пов'язаний і з структурно-семантичною різноманітністю самого фразеологічного фонду. М.Ф. Алефіренко виділяє такі структурно-семантичні типи фразеологізмів: а) співвідносні з однослівною дефініцією; б) гешталти (їхня структура нагадує асоціативне поле, у якому впорядковано певні елементи позначуваного); в) фрейми [1, с. 102].

Засвоєння фразеологізмів іншої мови в контексті їхньої культурної значущості передбачає виявлення в їхній природі різних типів екстралінгвістичних зумовлень, які співвідносять фразеологізми з предметною сферою культури. Оскільки природне середовище відіграє важливу роль в осмисленні дійсності, тому досить часто символічні значення лексем-компонентів є спільними для всього слов'янського, а то й для європейського культурного простору. Проте все ж у кожній національній культурі той чи інший символ буде мати й такі грані асоціативного сприйняття, що властиві лише для неї. В.І. Кононенко у статті «Мова і народна культура» зазначає: «особливості національного характеру знаходять вияв у мікрополі споконвічних мовних утворень на позначення найсуттєвіших, визначальних для українців слів-понять, таких як: земля, мати, хата, хліб, доля. Кожна з цих номінацій має розгалужену систему первинних і вторинних значень, характеризується широкими асоціативними зв'язками, здатністю виконувати когнітивні функції метафоризації, символізації, персоналізації, посиленими можливостями включатися в різноманітні контексти, утворювати стійкі звороти» [11, с. 64]. Тому, ми вважаємо, що мікросистема на позначення процесу «Мовлення» буде актуальною для кожної мови, бо являє собою виразний компонент існування мислення, сприяє глибокій та повній передачі думки

та виступає регулятором процесів уяви, пам'яті, вольових зусиль, усієї поведінки людини.

Цікавими джерелами етнолінгвістичної інформації є комунікативно-прагматичні характеристики фразем – мовленнєвих штампів. Так, наприклад, фразеологізми на зразок *щоб тобі язик відсох!*, *хай тобі язик колом стане!*, окрім комунікативної, інформативної, оцінної, етикетної, виконують ще й контакторегулювальну функцію, пом'якшують вираження емоційно-негативної реакції. Різний набір прагматичних функцій властивий для фразеологізмів етикетних формул обраних трьох мов, клятв, прокльонів, відворотних формул, стандартних реплік-відповідей тощо.

Підводячи підсумки вищевикладеному, слід сказати, що незважаючи на складність і багатогранність значень і форм фразеологізмів і на наявність деяких труднощів використання фразеологізмів у живій розмовній мові, вони є, мабуть, найяскравішим засобом вираження людських емоцій, почуттів.

Відсоток наявності фразеологізмів у мові тісно пов'язаний з показником розвитку культури того чи іншого народу, оскільки фразеологізми та їх етимологія є вираженням цієї самої культури. Традиції і звичаї вважаються негласними основоположниками виникнення фразеологізмів у мовленні.

Висновки до розділу I

У першому розділі ми розглянули теоретичні засади вивчення фразеології у західноєвропейських країнах, зокрема наші дослідження проводилися на основі розвідок, які було проведено в Греції, Великобританії, Україні тощо. Особливо зосередили свою увагу на провідних та актуальних напрямках вивчення фразеології як самостійної науки.

У підрозділі 1.1. «Фразеологія як наука» простежується процес зародження і розвитку фразеології у національних мовах, висвітлюються

погляди вчених на розуміння проблеми фразеології як системи. Зазначається, що національна своєрідність мови отримує закріплення, насамперед, у фразеологічних одиницях ми розуміємо відносно стійке, відтворюване, експресивне поєднання лексем, що володіє цілісним значенням. Проаналізувавши різні поняття (фразеологізм, фразеологічна одиниця, стійке поєднання, ідіома та ін.) й наведені визначення фразеологічної одиниці у трьох мовах, ми схильні спиратися на традиційне тлумачення, прийняте більшістю лінгвістів (В.В. Виноградовим, М.М. Шанським, М. Тріадафілідисом, Г. Бабіньотисом та ін.).

Значущими для загальної характеристики фразеології неспоріднених мов є методи дослідження ФО. Серед найпоширеніших та загально прийнятих ми визначили метод семантичної ідентифікації ФО В.В. Виноградова, контекстологічний метод Н.Н. Амосової, метод ідентифікації О.В. Куніна, метод фразеологічної аплікації В.П. Жукова.

Особливу увагу було приділено саме дослідженням ФО у новогрецькій мові, які не були досить широко розглянуті до певного часу через історичні події, що негативно відбилися власне на фразеології та лінгвістиці в цілому. Дослідження новогрецької фразеології передусім вимагає від дослідника з'ясування статусу новогрецької мови як окремої мови чи окремого мовного періоду. Однак, сьогодення показує, що наука в Греції розвивається, особливо у семантичному напрямку (А. Анастас'яді-Сімеоніді, Адам Л. Адам, Е. Демірі-Продроміду, А. Дімітріу, С. Влахопулос).

У підрозділі 1.2. «Фразеологія на позначення когнітивних процесів» окреслено характер антропоцентрично зумовлених ознак у сфері фразеологічної науки та основні поняття когнітивного аналізу ФО, засобами котрих дані ознаки піддаються аналізу (М.Ф. Алефіренко, О.О. Потєбня, В. фон Гумбдольт і Дж. Лакофф). Значення формується через оцінювання, судження, що передбачає, крім об'єктів, обов'язкову наявність суб'єкта, що сприймає певне відношення. Когнітивна діяльність

складається із двох основних тверджень: з одного боку, це інформативність, з іншого – вона виступає складовою частиною пізнання людини.

Складові фразеологізмів в межах власне фразеології мають певні культурні конотації. Ми підтримуємо позицію Г. Хармана щодо когнітивної діяльності мови, і вважаємо, що дві складові, а саме: її інформативність і те, що вона безпосередньо є частиною пізнання людини, може бути розглянута власне у світлі фразеології, як найбільш емоційно забарвлене культурне надбання народу.

У останньому підрозділі 1.3. «Фразеологія у етнолінгвістичному аспекті» мова йде про взаємозв'язок та взаємовплив мови і культури. Дослідження фразеологічних одиниць переконує в тому, що фразеологія є джерелом лінгвокраїнознавчої інформації. Національно-культурний аспект дослідження ФО дозволяє поглибити та розширити зміст уявлень народу про навколишній світ, а конкретний аналіз окремих національно-маркованих концептів представити систему життєвих цінностей даного народу. Саме процес «Мовлення» дозволяє розкрити питання поміркованого ставлення до представників різних етносів, оскільки воно виходить за межі однієї національної культури і вимагає врахування особливої уваги та лінгвокультурологічного аналізу, а тому є актуальні та вимагають якнайшвидшого розв'язання.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ МІКРОСИСТЕМИ «МОВЛЕННЯ» У НОВОГРЕЦЬКІЙ, АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Структурно-граматичні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах

Зіставний аналіз ФО на позначення процесу «Мовлення» у структурно-граматичному аспекті спрямований на виявлення їх структурно-граматичного паралелізму й структурно-граматичних розходжень у новогрецькій, англійській та українській мовах.

В плані вираження ФО являють собою визначену структурно-граматичну будову, сконструйовану за моделями вільних словосполучень або речень, існуючих у тій чи іншій мовах. О.С. Начаров зазначає, що «фразеологізми не відрізняються за своєю структурою від звичайного словосполучення». Хоча, і цього не можна заперечувати, «вони сконструйовані за зразком тих чи інших вільних синтаксичних конструкцій», які існували у минулому, та продовжують існувати і сьогодні [3, с. 24].

Здійснюючи аналіз структурно-граматичної організації фразеологізмів в нашій роботі, ми спираємось на аналіз, запропонований професором О.Ф. Арсент'євою з урахуванням таких ознак:

1. За морфологічним вираженням стрижневого компоненту ФО. Цього критерію дотримуються більшість дослідників при зіставному аналізі ФО. Стрижневий компонент розуміється як провідний граматично незалежний компонент, який належить до певної частини мови та обумовлюється функціонуванням даної ФО як певного члена речення. Виокремлюють субстантивні, дієслівні та ад'єктивні ФО.

2. За синтагматичною будовою ФО, тобто організацією ФО у вигляді словосполучень з різним типом синтаксичних зв'язків (сурядним і підрядним). Такий підхід до розбору ФО можна знайти в працях Н.Н. Амосової, Є.Н. Покровської, В.Ф. Скнар та інших лінгвістів.

1. За характером синтаксичних підрядних зв'язків ФО. Виокремлюються атрибутивні та об'єктивні ФО.

2. За способом вираження синтаксичних відношень (узгодження, керування, прилягання). За ствердженням В.Д. Аракіна «способи (прийоми) вираження синтаксичних зв'язків, входячи як складова частина до структури певної мови, з одного боку, відображають її типологію, а з іншого, несуть у собі такі ознаки, які дають можливість визначити типологічні характеристики мови на рівні словосполучень» [2, с. 79].

3. За положенням залежного компоненту ФО по відношенню до стрижневого. Виділяють ФО з залежним компонентом в препозиції або постпозиції.

Останні три ознаки були виділені професором В.Д. Аракіним для типологічного зіставлення словосполучень російської та англійської мов [2, с. 81], однак були змінені Є.Н. Бабаєвим для зіставного аналізу образних зіставних оборотів (компаративних фразеологічних одиниць) у сучасних мовах [3, с. 36].

Ми певні, що важливо враховувати всі згадані особливості та ознаки аналізу для визначення найбільш повної структурно-граматичної характеристики фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Головні внутрішньоструктурні ознаки мов безпосередньо впливають на структурно-граматичну організацію ФО. Серед яких доцільно виділити такі:

1) наявність неозначеного або означеного артикля в більшості ФО англійської та грецької мови як граматичної категорії, що є частиною організації вищезгаданих мов;

2) яскраво виражену відмінкову систему ФО української мови, а саме сім відмінків: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий та кличний та наявність чотирьох відмінків (πτώσεις): називний (ονομαστική), родовий (γενική), знахідний (αιτιατική) та кличний (κλητική) у новогрецькій чи лише двох: загальний (the Common Case) і присвійний (the Possessive Case) у ФО англійської мови;

3) широке використання в новогрецькій з компонентом «μου» та в англійських фразеологізмах компоненту «one's», який в контексті замінюється особистим займенником залежно від ситуації в об'єктивному відмінку, та його неповним відповідником українським зворотнім займенником «свій», який не змінюється в контексті свого виду;

4) відсутність категорії роду у іменників англійської мови, порівняно з новогрецькою та українською мовами.

Нами були виділені наступні типи ФО у зіставляваних мовах:

ФО зі структурою словосполучення:

- 1) дієслівні ФО;
- 2) субстантивні ФО;
- 3) адвербіальні ФО;
- 4) ад'єктивні ФО.

Найбільш численним класом як в новогрецькій, так українській і в та англійській мовах є клас дієслівних ФО, за ними йдуть субстантивні та ад'єктивні ФО, а останню позицію займають ФО зі структурою речення.

Тому, спочатку розглянемо найбільш широко представлену категорію дієслівних ФО. Дієслівними слід вважати ФО, функціонально співвідносні

із дієсловом, тобто маються на увазі ФО, стержньовим компонентом яких є дієслово [5, с. 10]. Для подальшої класифікації необхідно прийняти до уваги і валентність перехідного дієслова, підкреслює В.Д. Аракін. Він зауважує, що «для об'єктивних словосполучень особливе значення має валентність дієслова», далі академік пояснює, що мається на увазі «здатність дієслова вступати у сполучення з іншими словами у реченні». Він також наводить види валентності, які є найбільш поширеними у сучасному мовознавстві, а саме наступні: «суб'єктивна валентність, у разі якщо мається на увазі здатність дієслова сполучатися з підметом речення; об'єктивна валентність, де розуміється здатність дієслова сполучатися з одним, двома або декількома об'єктами; предикативна валентність, яка позначається як здатність стержньового компоненту сполучатися з іншими дієсловами і разом з ним утворювати складений присудок. Для виявлення типів об'єктивних словосполучень важливе значення має конкретно об'єктивна та предикативна валентність, бо саме вона має безпосереднє відношення до складу та структури словосполучень» [2, с. 87].

Якщо дієслово є одновалентним, виділяються прості ФО зі структурою словосполучення, якщо ж дієслово дво- або більше валентне – складені ФО зі структурою словосполучення.

Необхідно також зазначити, що в новогрецькій та українській мовах вираження об'єктивного зв'язку слугує керування, на відміну від англійської мови, де таким засобом є прилягання.

Були виокремлені наступні основні підкласи, які є характерними для ФО трьох мов:

1. Найбільш численний підклас налічують ФО зі структурою дієслово + іменник.

У новогрецькій мові виділяємо тільки один підтип з прямим об'єктним керуванням, який має об'єкт в знахідному відмінку мови, у зв'язку з слабо розвиненою системою відмінків, на відміну від українських

ФО, які будуть відноситися до першого підтипу, але і утворювати свій підтип з непрямым об'єктом управління з об'єктом в орудному відмінку.

а) Підтип з прямим об'єктним керуванням, який має об'єкт в знахідному відмінку:

– в новогрецькій мові: *δάγκασε τη γλώσσα σου, αλλάζω τον αδόξαστο, προσφέρω τον όβολό μου, γλιστράει η γλώσσα μου, βουλώνω το στόμα κάποιου, τρώω γλιστρίδα, αμολ(λ)άω τη γλώσσα μου, ανασκαλεύω το σκάνδαλο, θα'χουμε αναγούλες, αναιρώ το ψεύδος, αναιρώ την υπόσχεσιν, ψάλλω τους διθυράμβους, ανεβάζω την φωνή, λέγω τον άμπακα, ψέλνω τον αναβαλλόμενο, κάνω ανάγνωσμα, πάρω λόγια;*

– в українській мові: *правити теревені, гнути свою лінію, чесати язик, збити бучу, прикинути слівце, здіймати галас (крик), зчиняти веремію, наробити репету, жувати жуйку, надавати слово, порушувати мовчання (мовчанку), приточити слівце (слово);*

б) Підтип з непрямым об'єктом управління з об'єктом в орудному відмінку:

– в українській мові: *говорити натяками, кривити душею, перекидатися (перемовлятися) словом (словами), клепати язиком, годувати обіцянками, мастити словами, молоти язиком, ляпати (плескати) язиком, кидатися словами, розкидатися обіцянками.*

У англійській мові засіб вираження є прилягання, тому виділяємо:

– в англійській мові: *lower the boom, hand a bouquet, make a break, fan the breeze, enter the field, dish the dirt, bat (fan, shoot) the breeze, give cheek, chew the fat (the rag), blow the gaff, get the gaff, cut the cackle, call home, pull caps, catch (get) hell, fly the eagle, tickle the ear(s), crack wise, speak daggers, run the gauntlet,*

mean business, give mouth (tongue), hold the floor, return the compliment, shoot (sling, throw) the bull, breath a syllable (a word), make the feathers fly, drop a hint, take the floor, give smb. the gruel, have swallowed a (the) dictionary, make conversation.

Розповсюдженим в англійській мові є явище розширення структури дієслово + іменник за допомогою присвійного займенника: *bite (chew, lug, nibble) smb's ear, find one's tongue, catch the Speaker's eye, open one's face, slip one's clutch, give smb. a broadside, dust smb's coat (jacket), digt (steek) one's gab, turn one's coat, hold (take) counsel with, bash smb's ear, shift one's ground, mop (wipe) the floor with smb., get (have, take) one's gruel, spill one's guts, drop one's h's, give smb. the ha-ha, open one's head, give smb. hell, sink one's differences, bend smb's ear, speak one's mind, give smb. the business, below (beneath / under) one's breath.*

На відміну від ФО англійської мови, в ряді ФО новогрецької та української мов спостерігається зворотний порядок розташування компонентів: *αυτά του καθαρίζουν, вустами говорити, словами говорити, криком кричати, репету наробити, лебеда рубати, медом мастити, мандрони плести.*

Дуже невелика кількість ФО трьох обраних нами мов мають в своєму складі заперечення:

– в новогрецькій мові: *δεν έχεις τη γλώσσα;, δεν κρατά τη γλώσσα, δεν μιλιέται, μην κανείς άλματα;*

– в англійській мові: *not to get any (much) charge out of smb., not to mince the matters (one's words), say neither buff nor stye;*

– в українській мові: *розмова не в'язалася (не клеїлася), не може (не могло) бути й мови (розмови), мова не йде (мовиться), не вимовити (не мовити, не сказати, не проронити) ні слова.*

2. Для фразеологізмів зі структурою дієслово + прикметник + іменник, постійним компонентом яких є прикметник,

характерні ті ж самі об'єктно-підрядні типи, що були виділені для підкласу дієслово + іменник:

– в новогрецькій мові: *έχει μια σπιθαμή (ή μια οργυιά) γλώσσα, έχει ακονισμένη τη γλώσσα του, έχει μακριά τη γλώσσα, δεν άφηκε άνθρωπο ακαθύβριστο, μένω άναυδος, πήρε σκοινοί γαϊτάνι, αλέθω το ίδιο βρωμάρι, δίνω αληθινή ομιλία, αναμασώ ξένα λόγια, ζητώ αδύνατα πράγματα;*

– в англійській мові: *to talk a blue streak, make (turn) the blue air, told a little bird, make a bad break, make a clean breast of, sell a gold brick, beat (thump) the big drum(s), cry stinking fish, make the fur fly;*

– в українській мові: *не для (не заради, не ради) красного (домепного) слівця, не кажучи лихого (дурного) слова, золотити (позолотити) гірку пілюлю, згадувати (споминати) лихим словом, сипати блискучими домепами, набутти (набрати) великого розголосу, відбутися порожніми обіцянками, говорити ущипливі слова (речі).*

3. Один з численніших підкласів налічують фразеологізми зі структурою дієслово + прийменник + іменник:

– в новогрецькій мові: *ανανήφω εκ της πλάνης, άσε με αλιμάριστο, βγαίνω στην αναφορά, λέγω στον άμπακα, μιλάω με αινίγματα;*

– в українській мові: *висіти (повиснути) на телефоні, заходити в розмову, говорити (казати, мовити) до діла (діло, до пуття), говорити з апломбом, говорити з притиском, з дозволу сказати (мовити), проситься на язик (з язика), прийтися до речі (до ладу), на вухо (у вухо) говорити (сказати, шепнути), на півслові зупинити (перервати, замовкнути), зірватися з язика, злітати з уст, тягти за язик;*

– в англійській мові: *speak by the book, speak (talk) without (the) book, keep (someone) on tenterhooks, have (take) a fling at smb., speak (talk) for (to) buncombe, beat about (around) the bush, appeal to Caesar, jump (leap, rush) to the conclusion, talk under water, curry (claw) favour with smb., call (haul, rake, take) over the coals.*

В англійській мові існує таке явище як фразові дієслова (phrasal verb) – це сполучення звичайного дієслова та постпозитива (прийменника, прислівника або того й іншого одночасно), іноді їх ще називають дієслівно-прийменниковими словосполученнями [84, с. 187]. Фразеологізми даного підкласу являють собою незакінчені синтаксичні єдності. Виділимо наступні категорії:

– дієслово + прийменник + іменник (prepositional phrasal verbs): *speak in capitals, speak by the card, argue in a circle, talk in circles, say ditto to smb., cot to bits (to ribbons), let daylight into smth., talk to death, give the game away (v + n + prep).*

Спостерігаємо приклади препозитивного розширення іменника за допомогою прикметника зі структурою відповідно дієслово + прийменник + прикметник + іменник: *cast (put) a lively colours on smth., to fall on deaf ear;*

– дієслово + незмінна частка particle + іменник (particle phrasal verbs): *put on the buskins, come (get) down to cases, go off at half(-)cock, take to the cleaners, hold a brief for smb., lay the butter on, put the change on (upon) smb., bring a charge of smth. against smb., talk through one's hat, come out flat-footed for, keep harping on (something), throw daylight upon smth., make up (kick, raise) a dust, have smb. on;*

– дієслово + незмінна частка particle + прийменник + іменник (particle-prepositional phrasal verbs): *go away with a flea in one's ear, keep up to date, send smb. away (off) with a flea in his*

ear, speak down to the audience, call down curses (from Heaven) upon smb. (smb's head).

Препозитивне поширення іменника також типово трьох мов, що призводить до виділення двох підвидів ФО:

а) ФО зі структурою дієслово + прийменник + займенник + іменник (розширення іменника за допомогою присвійного займенника):

– в новогрецькій мові: *τον έχει στο μάτι, του ψάλλω τον άμπακα,*

– в англійській мові: *din in (into) smb's ears, cast (fling, throw) in smb's face, put in one's two cents, set smb. by the ear(s), take smb. by the button, call (have, put) smb. on the carpet, feed smb. on soft corn, to tie smb. in knots, take smb. into one's confidence;*

– в українській мові: *вести річ до чогось, зійти на ніщо (нанівець, (на) нінащо);*

б) ФО зі структурою дієслово + займенник + прикметник + іменник (розширення іменника за допомогою прикметника):

– в новогрецькій мові: *τα λέω μέσεις ακρές, λέω αλλ'αντ'άλλων;*

– в англійській мові: *begin (start) at the wrong end, paint smth. in black colours, show one's true colours, be on one's hobby horse, let (take) down one's (back) hair, cast (fling, throw) dirt at smb., fling dirt about smb., go round and round the mulberry bush.*

Зустрічаються поодинокі випадки, де замість іменника виступає займенник, і тоді фразеологізми мають структуру дієслово + прийменник + займенник: *μιλώ με το «σεις» και με το «σας»* (постпозитивне розширення), *have it out (with), видавати себе з головою.*

4. Підклас дієслово + іменник + прийменник + іменник.

Першим залежним компонентом є прямий об'єкт, а другим - непрямий:

- в новогрецькій мові: *ομιλώ περί ανέμων και υδάτων, ριχνώ στάχτη στα μάτια, λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη;*
- в англійській мові: *turn geese into swans, give smb. the (rough) edge of one's tongue, drag smb. (smth.) through the mire (mud), put the fat in the fire, get a word in edgeways, put smth. on the table, give smb. one's hand on (upon) smth., drag (draw) a red(-)herring across the path (track, trail), pick a hole in smb.;*
- в українській мові: *держати язик на прив'язі, кидати слова на вітер, на вітер метати глаголи, забув язика у роті, язик присох (у роті), пари з рота (з уст) не пустити, наказати на вербі груші (на осиці кислиці), за словом до кишені (в кишеню) не лізе (іменник + прийменник + іменник + дієслово), з перших уст почути (прийменник + іменник + іменник + дієслово).*

5. Підклас дієслово + іменник + іменник також є досить мало чисельним в трьох обраних мовах:

- в новогрецькій мові: *δεν είμαι κύριος της γλώσσας μου;*
- в англійській мові: *to speak out of both sides of the mouth;*
- в українській мові: *тримати (удержувати, припинати) язик(а) за зубами, закрити (заткнути) зливу (фонтан) красномовства.*

Для даного підкласу характерний складений об'єктно-постпозитивний тип з керуванням в українській і новогрецькій та приляганням в англійській мові і з подвійною об'єктною валентністю.

6. Підклас порівняльних дієслівних ФО зі структурою дієслово + порівняння + іменник також є дуже невеликим. Як порівняльний компонент виступають «σαν» в новогрецькій «like, as» в англійській мові і «як» в українській мові:

- в новогрецькій мові: *οι λόγοι σου αναπτέρω σαν το ηθικό μου;*
- в англійській мові: *come down on smb. like a cartload (thousand, ton) of bricks, shut up like a clam, speak (talk) like a book;*

- в українській мові: *меле, як порожній (пустий) млин, сказано, як зав'язано, вертять язиком, як корова хвостом, вискочити як голий (козак, Кузьма) з маку.*

7. Фразеологізми типу дієслово + дієслово з сурядно-синтаксичним зв'язком:

- в новогрецькій мові: *αγόρασε κουβεντιάζοντας;*
- в англійській мові: *give and take, give to understand, send smb. packing, like it or lump it, agree to differ;*
- в українській мові: *сказано-зроблено.*

8. Підклас дієслівних ФО з підрядними реченнями, найбільш широко представлений у новогрецькій мові:

- в новогрецькій мові: *αμ'έπος αμ'έργον, τα λόγια αγγίζουν την καρδιά, οι λόγοι έκαναν αίσθηση, μη μ'αναπιάνεις στο στόμα (ή στη γλώσσα) σου, η γλώσσα του στάζει μέλι, είμαι αιχμάλωτος του λόγου που έδωκα, μου'στριψε τ'άντερα με τα λόγια του, η γλώσσα του στάζει φαρμάκι, να βγάλεις τον αγλεύουρα!, άλλα σκέπτεται κι'άλλα λέγεται, είναι άλλονου παπά βαγγέλιο, άλλα τα λεγόμενα κι'άλλος ειν'ο έργος, η αδικία δε συγχωρείται, τα πικρά λογάκια βγάζουν τα ματάκια, μαζί μιλάμε και χώρα καταλαβαίνουμε, ουδέν κρυπτούν υπό τον ήλιο, πολλά λόγια είναι φτώχεια, ρωτώντας πας στην Πόλη, το παιδί είναι το στόμα της αλήθειας, το ψέμα έχει κοντά ποδάρια, το σκάνδαλο είναι αμπάλωτος, η αλήθεια θα αναλάψει;*
- в англійській мові: *keep (save, spare) one's breath to cool one's (own) porridge, have (got) smth. going for one, put smb. on his honour to say smth., let that fly stick in (to) the wall, all one's geese are swans, mut smb. on his own ground, one's ear are burning, who chatters to you, will chatters of you, play cards close to one's chest, cut the cackle and come to the horses, able to make a cat speak, has the cat got your tongue?, let the cat out of the bag, enough to make a cat laugh, put a cat among the canaries, one's lips are sealed, no sooner said than done;*

- в українській мові: *і мови не може бути, кажи пропало, живі перекази, та віри їм не їмеш.*

Субстантивними прийнято вважати ФО, функціонально співвідносні з іменником, тобто стрижневим компонентом яких є іменник.

Усередині даного класу виділяються підкласи, характерні для трьох мов:

1. Підклас зі структурою прикметник + іменник та атрибутивним зв'язком між компонентами. Характерною ознакою даних ФО англійської мови є взаємозамінність двох компонентів, для української та новогрецької мов таке явище є характерним в набагато меншому ступені:

- в новогрецькій мові: *το ακλείδωτο (απύλωτο) στόμα, η αδέσποτη φήμη, η αστέγνη γλώσσα, η σπιθαμή (ή μια οργυιά) γλώσσα, η αβίαστη κουβέντα, ο αδιάνθιστος λόγος, το αδρά νοήματα, τα ακανανόητα λόγια, η ακατάσχετη φλυαρία, οι ακατονόμαστες βριστές, η αβάσιστη είδηση, ο αέρας φρέσκος (κοπανιστός, καβουρδιστός), τα πράσινα άλογα, η αβάσιμη κατηγορία, η κοινή γνώμη, το ακαταγώνιστο(ακαταμέριστο) επιχείρημα, οι άγριες κραυγές, οι αιώνιοι καυγάδες, η γλώσσα σπαθί, οι κακές γλώσσες, η ρητορική ακροβασία;*
- в англійській мові: *a long (loose) tongue, a bad (bitter, biting wicked) tongue, a hot potato, a talking shop, a red herring, a dusty answer, a civil tongue, a stalking horse, a pious fraud, straight goods, a fairy story, a fireside chat, honour bright;*
- в українській мові: *гарненька історія, довгий язик, заяложений (утертий) вислів, природна (звичайна) річ, голосні (гучні) слова, гучна (тріскуча) фраза, жива (ходяча) газета (енциклопедія, довідник), живе слово, одвічна (вічна) історія, недовга розмова, красне слівце, крилаті слова (вислови, вирази), пекуче (болюче) питання, нове слово, братерський привіт, жалюгідні (гострі) слова, гостра розмова, лихий (злий) язик.*

У ряді випадків замість прикметника використовуються числівники (як порядкові, так і кількісні), що призводить до зміни структури ФО числівник + іменник замість прикметник + іменник: *одним словом, перше слово, double Dutch, at first (second, third) hand*.

У ряді ФО відзначаються випадки вживання імені власного в якості стрижневого компонента: *the Riot Act, double Dutch, Wardour (street English), Badoo English, Basic English, the King's (Queen's) English, Krou (Krou, Kru) English, murder the King's (Queen's) English, pidgin English, Езонівська (езопова) мова*.

2. Підклас зі структурою іменник + іменник.

У новогрецькій та українській мовах виділяється атрибутивно-постпозитивний тип з керуванням, оскільки залежний компонент, що знаходиться в постпозиції до стрижневого, виражений в ФО іменником у формі одного з відмінків: *η σύνθεση κείμενο-σε-ομιλία*.

Серед таких ФО слід зазначити генетивний підтип, де залежний компонент приймає форму родового відмінка:

- в новогрецькій мові: *η ακράτεια γλώσσης (εκφράσεις), η ομάδα συζητήσης, η ελευθερία του λόγου (εκφράσεις), ο τρόπος του λέγειν*,

- в українській мові: *квіти красномовства*.

В англійській мові для ФО є характерним атрибутивно-препозитивний тип з приляганням з групою субстантивно-іменний, в якій залежний компонент виражений іменником без будь-якого морфологічного оформлення: *merry hell, monkey business*.

3. Підклас зі структурою іменник + прийменник + іменник.

Поєднання іменника з іменником в цьому випадку здійснюється за допомогою прийменникового підрядного зв'язку. Другий член таких фразеологізмів може бути розширений. Розширення другого компонента в трьох мовах може бути тільки препозитивним за допомогою прикметника (іменник + прийменник + прикметник + іменник):

- в новогрецькій мові: *κατά τη γλώσσα κι ο νους, άρες μάρες κουκουνάρες (κουταμάρες), αλήθεια κι'απαλήθεια, κι'άπ'την καλή κι'άπ'την ανάποδη, κολοκύθια με τη ρίγανη, άλμα επί κοντώ, εις άλλοτε τα σπουδαία, με το νι και με το σίγμα, μελάς με φούντες (κολοκοτρωναίκες), πολλή φασαρία για το τίποτα, εν αρχέ εω ο λόγος;*

- в англійській мові: *the devil among the tailors, in deed and not in name, in plain English;*

- в українській мові: *кістка в горлі, з уст в уста, з порожнє, з третіх уст.*

Характерною ознакою англійських ФО є розширення, яке здійснюється також за рахунок присвійного займенника: *the feast of reason and the flow of soul, the felicity of phrase, the gift of the gab, under one's hat.*

Характерним для даного структурного підкласу є атрибутивно-прийменниковий тип з постпозиції і керуванням для новогрецьких та українських ФО і з приляганням для англійських ФО.

В українській мові «синтаксичний зв'язок стрижневого компоненту із залежним виражається подвійним шляхом – надійним оформленням у поєднанні з прийменником. Так як прикметникове керування, мається на увазі керування, яке виражається прикметником і флексією відмінка, є одним з критеріїв типологічної характеристики словосполучень, то з огляду на це, в основу визначення підтипів, які об'єднує даний тип, можна покласти саме форму залежного компоненту» [9, с. 29].

Серед ФО, семантично орієнтованих на людину, в новогрецькій, англійській та українській мовах виділені наступні підтипи:

а) Прийменниково-генетивний підтип із залежним компонентом у родовому відмінку (з'єднання стрижневого компонента з прийменником, що вимагає родового відмінка залежного компонента): *язык на припоні, язык без кісток.*

б) Прийменниково-акузативний підтип (вживається прийменник, що вимагає використання залежного компонента в знахідному відмінку): *пари з уст, слівце на годину*.

4. Підклас іменник + і (και / and) + іменник, який характеризується сурядним зв'язком між компонентами фразеологічної одиниці:

- в новогрецькій мові: *αναποδιά και υκρίνια*;
- в англійській мові: *fuss and feathers, hem and haw, bouquets and brickbats, prunes and prism (prisms), airs and graces*.

Множина іменника в складі фразеологізмів *fuss and feathers, hem and haw, bouquets and brickbats, airs and graces, prunes and prism (prisms)* не впливає на їх загальне значення.

І в англійській і в українській та новогрецькій мовах є фразеологізми, структуру яких можна представити як прийменник + іменник з препозитивним розширенням іменника прикметником або числівником. Стрижневим компонентом таких фразеологічних одиниць є іменник, проте в реченні вони можуть виконувати функцію прикметника і прислівника (в даному дослідженні нас цікавлять ФО, що виконують в реченні функцію прикметника). До таких фразеологізмів можна віднести:

- в новогрецькій мові: *κατά την ταπεινή μου γνώμη, άπαξ λεγόμενα, μα την αλήθεια, μ'άλλα λόγια, αλλ'αντ'άλλων*;
- в англійській мові: *under heaven, at first (second, third) hand, under one's hat, for smb's private ear, in all conscience, on the dead*;
- в українській мові: *без жодних (ніяких) розмов, за останнім словом*.

Адвербіальні фразеологізми. Адвербіальні ФО слід вважати ті фразеологізми, де головне слово, яке несе смислове навантаження, виражено прислівником [26, с. 48–50]. Адвербіальні ФО поділяються на два підкласи: якісні і обставинні адвербіальні фразеологізми. Були зафіксовані такі приклади: *άλλα επι κοντό, άπαξ λεγόμενα, by and large, by the by*.

Ад'єктивними слід вважати ФО функціонально співвідносні з прикметниками, тобто ФО, стрижневим компонентом яких є прикметник. Частка ад'єктивних ФО в загальному обсязі досліджуваних фразеологізмів дуже незначна.

Серед ад'єктивних ФО новогрецької, англійської та української мов слід виділити лише один структурний підклас, спільний для ФО трьох мов.

Ад'єктивні компаративні ФО. Ці фразеологізми, які мають наступну структуру прикметник + прийменник + іменник, не було виявлено у новогрецькій мові:

- в англійській мові: *true to one's word* (розширення залежного компонента за рахунок присвійного займенника),
- в українській мові: *злий (гострий) на язык*.

Можна зробити висновок, що структурно-граматичні типи новогрецьких, англійських та українських фразеологізмів виявляють спільні і дивергентні риси, які, здебільшого, є іманентними для кожної мови і відображають аналогічні та відмінні синтаксичні зв'язки. Особливостями новогрецької мови є чотириохвідмінникова система, використання застарілих прикметників з давньогрецької мови, досить вільний порядок слів. До особливостей англійської мови можна віднести такі: строго фіксований порядок слів, займенник «one's» у складі ФО та явище *phrasal verb*. В українській мові важливо відмітити, широкий діапазон використання відмінку, лексичне варіювання, відсутність постійного розташування порядку компонентів та найчастіше дієслова вживаються препозитивно до залежних слів.

2.2. Семантичні та оцінні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах

Вираження людиною думок, почуттів, волевиявлення, або власне процес його говоріння, здавна привертало увагу лінгвістів, філософів,

психологів. Проведені дослідження з великою очевидністю свідчать, що говоріння – це складний і багатогранний процес. У вітчизняній психології це явище характеризується як «внутрішньо мотивований, суворо організований, активний процес» [16, с. 30]. Однак, розглядаючи аспекти самого процесу «говоріння», науковці дуже часто не приділяють належної уваги історичному, культурному досвіду людини і реаліям народів, яким притаманне фіксувати картину того, що відбувається у мові. Тому фразеологічні одиниці, що належать до цієї системи складають досить численну, часто вживану базу, яка відрізняється розвиненою системою знань, образів і засобів вираження.

Питання семантики фразеологічних одиниць останнього часу привертають до себе все більшу увагу дослідників фразеології. Поряд з проблемами загальної теорії фразеологічної семантики, вирішується і цілий ряд питань, пов'язаних з семантичними категоріями ФО, в тому числі і проблема семантичної організації фразеологізмів [3, с. 37].

Градування та вимірювання семантичної складності ФО являє собою мало розроблену проблему. Як відомо, фразеологічні одиниці кожної з мов, які зіставляються характеризуються неоднаковою складністю семантики. Лише частина ФО ідентифікується окремими лексемами, більша ж їх частина може бути визначена тільки за допомогою словосполучення, розгорнутого опису [14, с. 83]. Кожна ФО характеризується специфічним набором одиниць змісту, мінімальних змістовних компонентів – семасіологічно інтегральних й диференціальних. Якщо інтегральні семи є найбільш загальними і служать підставою для об'єднання ФО в певні фразео-семантичні групи і підгрупи, то диференціальні семи є додатковими семантичними ознаками і відображають другорядні властивості і характеристики, які позначають явища [3, с. 37].

Семантичну структуру фразеологізму можна представити як мікросистему, всі елементи якої знаходяться в тісному зв'язку і

взаємозалежності між собою. Семантична своєрідність ФО полягає в специфіці поєднання сем [3, с. 37].

Професор О.Ф. Арсент'єва уточнює, якщо при зіставленні фразеологічних одиниць на перший план виступає виокремлення мінімальних змістовних компонентів, то при зіставленні фразеологічних підгруп – розгляд фразео-семантичної парадигми [3, с. 38]. В результаті зіставлення виявляється набір змістових компонентів, що обумовлюють особливості семантики відібраних для аналізу ФО у новогрецькій, англійській та українській мовах.

Порівняльний аналіз спрямований на виявлення принципової подібності або відмінності в семній організації фразеологічного значення досліджуваних одиниць в трьох обраних мовах.

Велике значення в дослідженні фразеологічних еквівалентів у трьох мовах: українській, грецькій та англійській шляхом зіставлення ФО кожної групи та детального аналізу їхнього значення відіграє конотація, що була основою створення цих одиниць. Визначення конотації Л. Йорданською та І. Мельчук як стандартних семантичних асоціацій елементів, що не входять до значеннєвого пояснення лексичної одиниці, бере за основу дослідниця фразеології А. Пайдзінська. У своїх дослідженнях автор використовує концепцію розширеного значення слова, що, на її думку, дає можливість пояснити сутність багатьох мовних явищ, встановити мотивований характер значення фразеологізму [47, с. 198].

Виділяються негативний, позитивний і нейтральний компоненти фразеологічного значення, в основі яких лежать осуд, схвалення або відсутність яскраво вираженого схвалення або засудження як констатація соціально усталеної оцінки якогось явища. При зіставленні ФО на позначення процесу мовлення, ми спостерігали цілу гаму емоцій, за допомогою яких людина висловлює свої почуття. Українській психолог та професор С.Д. Максименко констатує, що «характерною особливістю

емоцій і почуттів є те, що вони охоплюють особистість повністю. Здійснюючи майже блискавичну інтеграцію, тобто об'єднання в єдине ціле всіх функцій організму, емоції і почуття сигналізують про корисні або шкідливі впливи на організм. Завдяки цьому вони мають універсальне значення для життя організму» [21, с. 174].

Оцінний та емоційний компоненти зазвичай дуже тісно пов'язані в межах семантики ФО. Це пояснюється тим, що оцінка людиною якогось явища тягне за собою емоційне ставлення, переживання, однак, за винятком, провідним компонентом у даному співвідношенні все ж таки виступає оцінний компонент конотації.

Експресивний компонент відповідно так само тісно пов'язаний з емоційним і оцінним компонентами семантики ФО і є одним з важливих елементів конотації. Експресивність виступає як ступінь інтенсивності вираження емоційно-оцінного елемента у фразеологічному значенні. Показником експресивності як семантичного компонента мовної одиниці за Н.О. Лук'янової, з якою ми погоджуємось, є інтенсивність: дуже сильна (вища) ступінь прояви певної ознаки, дії, якості [59, с. 20–21]. Експресивний компонент фіксується в дефініціях фразеологізмів, проте зауважує О.Ф. Арсент'єва, він може бути як присутнім, так і відсутнім в семантиці ФО й бути найбільш нестійким серед чотирьох компонентів конотації [3, с. 43].

Останній компонент конотації – це функціонально-стилістичний, який свідчить про належність фразеологізму до того чи іншого стилю мовлення, його поширеності та вживаності.

Разом з тим, хоча переважна частина фразеологізмів, семантично орієнтованих на процес мовлення людини, в новогрецькій, англійській та українській мовах однозначна, то при розгляді семантики ФО не можна не врахувати питання про особливості змістовної структури багатозначного фразеологізму. Змістовну структуру багатозначного фразеологізму слід розглядати не як механічне або ж випадкове з'єднання двох чи декількох

значень, а як цілком організовану, впорядковану єдність, в якій певні значення (семемі) «взаємопов'язані і взаємообумовлені», наголошує В.П. Жуков [14, с. 66]. Цілком логічно, що всі значення ФО рівноправні і мають однакове становище в їх семантичній структурі.

Виключно при зіставленні сполучень сем, які визначають окремі значення багатозначних ФО, з'являється можливість виділити особливості цих значень у вигляді позначення на їхні розбіжні ознаки.

Перед нами стояло досить важке завдання виділення критеріїв віднесення ФО до групи фразеологізмів, що виражають процес мовлення людини, і розчленування з фразеологічних систем трьох мов низку ФО, які відповідають даним критеріям. Це завдання значно ускладнювалося багатоплановістю та складністю самого поняття «мовлення людини».

Мовлення тлумачиться і як мовна діяльність, і як акт вживання людиною мови для спілкування, оскільки за його допомогою можна забезпечити спілкування, розв'язувати мнемонічні або розумові завдання [21, с. 137]. Мова найглибше пронизує свідомість і підсвідомість людини й доносить до них величезну частку інформації про навколишній світ, про закономірності його функціонування.

ФО, що належать до цієї мікросистеми, складають досить численну, часто вживану і типову для трьох мов серію фразеологізмів і відрізняються розвиненою системою значень, образів і засобів вираження. У даному випадку, нами було проаналізовано 150 ФО новогрецької, 132 ФО англійської та 200 ФО української мови. В силу численності даного розряду фразеологізмів і, відтак, труднощі аналізу, що були нами виділені, залежно від оціночного компонента фразеологічного значення, три основні підгрупи ФО у трьох зіставляваних мовах – негативної оцінки, позитивної оцінки й нейтрального оцінного значення. Кількісний розподіл ФО по виділених групах свідчить про наявність загальної закономірності, подібності між фразеологічними підгрупами ФО на позначення процесу мовлення людини, в новогрецькій, англійській і українській мовах.

До групи з негативним суб'єктивно-оцінним компонентом фразеологічного значення належать ФО зі значенням, що викликає осудження як констатацію соціально усталеної оцінки певних рис характеру людини.

Як в новогрецькій, так і в англійській та українській мовах вони налічують найбільш численну групу: в новогрецькій із загальної кількості 150 – 82 ФО, тобто – 54,6 % в англійській мові із 132 – це 74 ФО, 56 % та в українській мові із 200 – 121 ФО (60,5 %).

З огляду на ці цифри, ми можемо припустити, що загальна семантична асиметрія ФО саме в бік негативного значення пов'язана з негативним досвідом, який має велику силу впливу, ніж позитивний. То стає зрозумілим, чому негативні події та їх наслідки, що відбуваються в масштабах всього суспільства в цілому, надають такий сильний вплив на його розвиток і у багатьох випадках залишають слід у пам'яті не одного покоління.

Розподіл ФО по фразео-семантичним підгрупам проводився на основі їх ідентифікації окремими лексемами, словосполученнями або розгорнутими описами в лексикографічних джерелах, наявності загальних інтегральних сем в їх семантиці.

Наведемо приклади ФО низки фразео-семантичних підгруп негативної оцінки.

Найбільш численну підгрупу налічують фразеологізми з загальним значенням «критика, образа, насмішка»:

- в новогрецькій мові: *αλλάζω τον αδόξαστο, βαζώ πόστα, βγάζω γλώσσα, βγαίνω στην αναφορά, δάγκασε τη γλώσσα σου, δεν άφηκε άνθρωπο ακαθύβριστο, δεν του άφησες πρόγονο αμνημόνευτο, έχω στο μάτι, η ανάλατα αστεία, η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει, η γλώσσα σπαθί, η γλώσσα του στάζει φαρμάκι, λόγω μεν δίκαιος, έργω δεν άδικος, μάζεψε (δέσ') τη γλώσσα σου!, μη αναπιάνω στο στόμα (στη γλώσσα), μια στο καρφί και μια στο πέταλο, μου 'στριψε τ'άντερα με τα*

λόγια του, να βγάλεις τον αγλεύουρα!, οι κακές γλώσσες, όλο αναποδιά και γκρίνια είναι, προκαλώ (κινώ) την αγανάκτηση, τα πικρά λογάκια βγάζουν τα ματάκια, ψάλλω τον άμπακα, ψέλνω τον αναβαλλόμενο, το τι κν. αποσούρνω, δεν λέγεται, η αποστομωτικός απάντηση, πιάνω στην αποχή, εγείρω απαιτήσεις, μιλώ πάνω στο χέρι, κάνω απασπρού;

- В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: *come down on smb. like a cartload (thousand / ton) of bricks, beat about (around) the bush, give smb. a broadside, lower the boom, be close to the bone, blow (up) sky-high, cast aspersions on smb., dish the dirt on smb., drag smb. through the mud, get on smb's case, give smb. down the banks, give smb. hell for smth., kid around (with someone), lay the blast on smb., make (turn) the air blue, pull smb's chain/ to pull smb's leg, read the riot act, take smth. in good part, come the acid, make a joke at smb's expense, point the finger at smb., sit in judgement on smb., turn up the heat on smb., under fire;*
- В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: *брати (узяти, підняти, піднімати) на глузи (глум, сміх) (глузувати, кепкувати, висміювати), брати (узяти, піднімати) на кпини, виблискувати дотепами, віддавати на посміх (на глум), говорити без обиняків, говорити дотепи, гострий на язик (на мову), гостра розмова, гострі слова, жарти жартами, закидати брудом (грязюкою), затаврувати ганьбою, зводити наклеп (пеню), злий язик, зло (недобре) пожартувати, з'їсти (проїсти, стерти) зуби, кинути (робити) докір, кривна (кровна) образа, кривити душею, кричать благим матом, крізь зуби цідити (говорити), лаяти (говорити) за очі, лихий жарт, лихий язик, обливати (обдавати) помями (брудом), оголошувати догану, попадеться на зубок, пошити в дурні, тіпун на язик, мати зуб на (проти) кого-то, згадувати (споминати) лихим словом, обертати (повертати) на жарт, перемивати кісточки, перетерти на зубах, потрапляти (попасти, попадатися) на язик (на язичок), пускати*

(підпускати) шпильку (шпильки), укидати гедзика, пришивати гаплик.

До фразео-семантичної підгрупи з загальним значенням «неправда, наклеп, чутки» належать такі ФО:

- в новогрецькій мові: *η αδέσποτη φήμη, η αδίκη δε συγχωρείται, το ψέμα έχει κοντά ποδάρια;*
- в англійській мові: *bat (fan / shoot) the breeze, hold a brief for smb., if the cap fits, be made out of whole cloth, swap lies, show one's true colours, make a clean breast of smth., swear blind;*
- в українській мові: *говорити уципливі слова (речі), живі перекази, та віри їм не ймеш, з п'ятого на десяте (через п'яте-десяте) говорити, розповідати, з третіх уст почути, закидати слово, заливатися (співати) солов'єм (соловейком), іде чутка (ідуть чутки), казала Настя, як удасться, казки розказувати (казати), копатися (ритися) в брудній білизні, наговорити (намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни, надвоє баба ворожила, наказати на вербі груші (на осиці кислиці), перекручене тлумачення, перетворюватися (обернутися в) на слух, понести на язиках, узяти на язики, ходить чутка, шпигати словами.*

До наступної фразео-семантичної підгрупи «заперечення, відмова» належать такі фразеологізми:

- в новогрецькій мові: *άλλου να τα πουλας, άλλου τα γάρμπα, βαστώ το λόγο μου, έχω αναγούλες, κάνω ανάγνωσμα, οι άγριες κραυγές, μαζί μιλάμε και χώρα καταλαβαίνουμε, με το νι και με το σίγμα, οι αιώνιοι καυγάδες;*
- в англійській мові: *a battle of words, a dusty answer, bouquets and brickbats, eat one's words, keep one's nose out of (someone's) business, kick around, kick up a fuss/storm, made much ado about smth., not to take no for an answer, be at cross purposes, to dig in one's heel, put one's foot*

down, to raise hell about smth., set one's face against smth., shoot down in flames, speak out of both sides of the mouth, tell smb. where to get off;

- в українській мові: *говорити різними мовами, гнути свою лінію, жалюгідні слова, збираються хмари, згуцати атмосферу, здаватися на слово, зламати слово, зловити на слові (на словах), зображати темними фарбами, зректися своїх слів, кісткою в горлі стояти, колом (кілком) ставати, круте (міцне) слово (слівце), ламати (порушувати) слово, малювати темними барвами.*

До фразео-семантичної підгрупи зі значенням «балакучість», яка найбільш яскраво представлена в грецькій мові, належать:

- в новогрецькій мові: *ακλείδωτο στόμα, η ακράτεια γλώσσης, γάλα πολύ, λίγο τυρί, γλιστράει η γλώσσα μου, δεν είμαι κύριος της γλώσσας μου, έχω ακονισμένη τη γλώσσα μου, έχω μακριά τη γλώσσα, έχω μια σπιθαμή (ή μια οργυιά) γλώσσα, η αστέγνωτη γλώσσα, η γλώσσα (που κόβει) ψαλίδι, η γλώσσα ροδάνι, μου'φάγε τ'αυτιά, πάει η γλώσσα μου ροδάνι (ή πολυβόλο), πολλά λόγια είναι φτωχεία, μιλάω με απογύρα, ρωτώντας πας στην πόλη, τι ζητάει / γυρεύει κάποιος, το απύλωτο στόμα, τρώω γλιστρίδα;*
- в англійській мові: *a war of words, argue round and round, be on one's hobby horse, shoot (sling / throw) the bull, chew the fat, put one's oar in, talk a blue streak, talk nineteen to the dozen, talk under water, be a lot of noise;*
- в українській мові: *висіти (повиснути) на телефоні, довгий язик, жувати жуїку, плести язиком, правити теревені, чесати язик, язик добре підвішений (почеплений, причеплений), розпускати язика, слабкий на язик.*

Наведемо приклади ФО фразео-семантичної підгрупи «недоброзичливе побажання». Ця невелика підгрупа є найбільш експресивно-емоційною, бо напряду відображає ставлення людини:

- в новогрецькій мові: *δάγκασε τη γλώσσα σου, δεν έχεις τη γλώσσα;, μάζεψε (δέσ') τη γλώσσα σου!, να βγάλεις τον αγλεύουρα!, κάτσε στην*

αγκωνή σου, μη μ'αναπιάνεις στο στόμα (ή στη γλώσσα) σου, άσε με αλιμάριστο,

- в англійській мові: *bite your tongue!, hold your tongue, close (mure up, shut) your mouth, shut your shop, shut up, keep mouth shut, have you lost your tongue?, has the cat got your tongue?,*
- в українській мові: *тіпун на язик, щоб тобі глотку заклало, бодай (хай, нехай) язики повсихають, бодай би (хай би, нехай би, щоб) язики повсихали, язики б повсихали, пипоть на язик (на язика), сіль тобі на язик, щоб (коли б) тобі язик (язика) покорчило, щоб (хай, нехай) тобі язик руба (колом і т. ін.) став, щоб тобі язик відсох (усох), щоб (бодай) язики повідсихали, щоб усі почули.*

Представимо у вигляді таблиці (див. Додаток А) кількісний розподіл фразеологічних одиниць, що виражають негативні риси характеру людини, у трьох зіставлюваних мовах у фразео-семантичних підгрупах.

Кількісні дані, відображені в таблиці, свідчать про значну схожість ФО негативної оцінки в трьох мовах. Причому ФО, виражають риси характеру, які викликають громадській осуд, значно превалюють над іншими фразеологізмами.

У той же час при порівнянні об'єму фразеології, що належать до виділених фразео-семантичних підгруп, виявляється певна нерівномірність, наприклад підгрупа «Критика, образа, насмішка» переважає у 10 разів підгрупу «Неправда, наклеп, чутки» у новогрецькій мові.

Подібна нерівномірність може бути пояснена різними засобами вираження особливостей побуту, соціальних установок або психічним станом людини в різних мовах.

Перейдемо до розгляду групи, до якої належать ФО з позитивним суб'єктивно-оцінним компонентом фразеологічного значення, тобто ФО зі значенням, що викликає схвалення як констатацію соціально усталеної оцінки мовлення людини.

Їхня кількість значно менше кількості ФО негативної оцінки. В новогрецькій мові їх налічується 35, що складає 23,4 % від загального числа фразеологізмів, в англійській 40 ФО (30,4 %) та в українській 40 (20 %).

Найбільш численну фразео-семантичну підгрупу становлять ФО зі значенням «бесіда, розмова»:

- в новогрецькій мові: *άλμα επι κοντώ, αμ'έπος αμ'έργον, η ακρίβεια έκφρασης, η ρητορική ακροβασία, κατά τη γλώσσα κι ο νους, κατά την ταπεινή μου γνώμη, προσφέρω τον όβολό μου, η άπαιστη ομιλία, μιλάω με απογύρα, τι ζητάει / γυρεύει κάποιος, τρώω γλιστρίδα, ψάλλω τους διθυράμβους, ανυψώνω μέχρι τρίτου ουρανού,*
- в англійській мові: *a plum in one's mouth, be on one's hobby horse, shoot (sling / throw) the bull, chew the fat, get down to brass tacks/ come down to brass tacks, sing the praises of smth., if you ask me, in a nutshell, in full flow, join battle, keep the ball rolling, no sooner said than done, put in one's two penn'orth, put one's oar in, put smth. on the table, put the accent on smth., say one's piece, set (start) the ball rolling, speak (talk) like a book, speak (talk) without (the) book, speak by the book, take up the ball, mean business, put on the buskin(s), speak (talk) for (to) buncombe,*
- в українській мові: *вустами говорити, говорити (казати, мовити) до діла (діло, до пуття), говорити з апломбом, говорити з притиском, говорити здалека (здалеку), говорити навмання, говорити натяками (манівцями, манівцем, наздогад), жива (ходяча) газета, жива (ходяча) енциклопедія, живе слово, живий (ходячий) довідник, жувати жуйку, з дозволу сказати (мовити), за словом до кишені (в кишеню) не лізе, забігати вперед, заходити в розмову, здалеку заходити, квіти красномовства, коротше (коротко) кажучи, красне слівце, мова йде (мовиться), надавати (надати) слово, одвічна (вічна) історія, одним словом,*

перекидатися (перемовлятися) словом (словами), правити теревені, прикинути слівце, приточити слівце (слово), проситься на язик (з язика), словами говорити.

Досить численною в трьох мовах є фразео-семантична підгрупа зі значенням «щирість, відвертість»:

- в новогрецькій мові: *λέγω κι'άπ'την καλή κι'ά'την ανάποδη, οι λόγοι αναπτέρω σαν το ηθικό μου, λέω την αλήθεια κατάμουτρα, (γιά) νά πούμε την αλήθεια, από λελέ και τρελελέ μαθαίνεις την αλήθεια, δίνω αληθινή ομιλία, έβγαλα όλα τα απλυτά στη φορά, η ακακοποίητη αλήθεια, η αλήθεια είναι πικρή, η αλήθεια θα αναλάψει, η αλήθεια κι'αναλήθεια, λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη, τα ρίχνω στ'αυτιά, το παιδί είναι το στόμα της αλήθειας, το ψέμα έχει κοντά ποδάρια, του τα είπα αβερτά,*
- в англійській мові: *not to mince (without mincing) matters (one's words, not to mince the matter, without mincing the matter), not to put too fine an edge upon, tell smb. his own, single heart (mind), have too much tongue, (as) open as the day, plain dealer, act on the square, make a clean breast of smth. swear blind,*
- в українській мові: *говорити прямо (без зайвої балаканини, рубя), говорити у вічі (в живі очі), говорити щиро (по щирості, відверто), закидати слово, по правді кажучи, правду кажучи у вічі.*

Серед фразеологізмів фразео-семантичної підгрупи із загальним значенням «згода, розуміння» можна виділити:

- в новогрецькій мові: *βρίσκω κοινή γλώσσα με κυ, γεια στο στόμα σου, δίδω την άδεια, είμαι αιχμάλωτος του λόγου που έδωκα,*
- в англійській мові: *hand smb. a bouquet, keep a civil tongue, keep one`s word, find common ground, say amen to smth., sigh on the dotted line,*
- в українській мові: *братерський привіт, з півслова (розуміти, схоплювати), знаходити спільну мову, покладатися на слово.*

Наступна таблиця (див. Додаток Б) кількісного розподілу фразеологічних одиниць позитивної оцінки по фразео-семантичним

підгрупам враховує всі досліджувані ФО позитивної оціночної конотації в новогрецькій, англійській і українській мовах.

З даних, представлених у цій таблиці бачимо, що однакова кількість ФО в англійській і українській мовах, трохи меншою є кількість одиниць у новогрецькій. При виділенні унікальних ФО в мовах, які зіставляються виявилось, що на відміну від ФО, які виражають негативні риси мовлення людини, для фразеологізмів позитивної оцінки менше, характерні риси відмінності, де ми виділили лише три підгрупи. Відзначимо, що загалом кількість фразеологізмів також є меншою порівняно з групою на позначення мовлення з негативним оцінним компонентом.

До групи з нейтральним суб'єктивно-оцінним компонентом фразеологічного значення належать ФО у позначенні яких відсутнє яскраво виражене схвалення або засудження. На думку більшості мовознавців, саме нейтральні стилістичні засоби мови, які не створюють особливого функціонального стилю, є «точкою відліку» при стилістичній диференціації елементів мови, тому що саме по відношенню до них виділяються всі мовні елементи, які визначаються як специфічні для того чи іншого функціонального стилю (того чи іншого різновиду літературної мови) [14, с. 249–255].

Група ФО нейтральної оцінки є найменш численною з виділених трьох груп фразеологізмів у зіставляваних мовах. В новогрецькій мові до цієї групи входять: 33 ФО – 22 %, в англійській мові 18 ФО, що складає 13,6 % від загального числа відібраних для дослідження фразеологізмів, в українській мові – це 39 ФО (19,5 %).

До фразео-семантичної підгрупи з загальним значенням «відсутність інтересу» належать такі ФО:

- в новогрецькій мові: *αέρα κοπανίζω (κοπανάω, δέρνω, τσακίζω, χαβανίζω), αέρας φρέσκος (κοπανιστός, καβουρδιστός), αλέθω το ίδιο βρωμάρι, άλλα άντ' (ή των) άλλων, άλλος το μακρύ του κι άλλος το κοντό του, αναμάσω ξένα λόγια, αναμάσω τα ίδια, άρες μάρες κουκουνάρες*

(κουταμάρες), αυτά τ'ακούω βερεσέ, δεν αξίζει τον κόπο να μιλήσω για κάτι, εγώ μιλάω, εγώ τ'ακούω, η αμυδρή ιδέα, η αρασάνιστη γνώμη (κρίση), η ξύλινη γλώσσα, κολοκύθια με τη ρίγανη, λέω άλλα άντ' (ή των) άλλων, λέω άνω ποταμών, λέω στον άμπακα, μιλώ στο βροντό, ομιλώ περί ανέμων και υδάτων, πολύ φασαρία για το τίποτα, τα πράσινα άλογα, το πήρε σκοινοί γαϊτάνι, χωρίς να βρίσκω ανταπόκρισια, χωρίς να με προσέχει κανείς, ρωτώ απλώς και ως , ρωτώ απλώς και μόνο,

- в англійській мові: *a talking shop, keep after/at (someone), keep harping on (something), fall on stony ground, throw words around, take smb. by the butto, wooden language,*
- в українській мові: *верзти дурниці (нісенітницю), вертуть язиком, як корова хвостом, відбутися порожніми обіцянками, говорити навмання, говорити пусто, завести (правити, торочити) своє, зайва балаканина, зійти на нанівець (на ніщо, (на) нінащо), кидати слова на вітер, кидатися словами, клепати язиком, лебедя рубати, ляпати (плескати) язиком, мандрони плести, меле, як порожній (пустий) млин, молоти язиком, на вітер метати глаголи, не згадувати жодним словом, не може (не могло) бути й мови (розмови), не обмовитися ні єдиним словом, нема що (чого) й (що) говорити (казати), одним вухом слухати, а другим випускати, переливати з пустого в порожнє, пускати (пустити) мимо вух (з вуха в вухο), пуста (порожня) балаканина, пустий звук, пусті розмови, шкода й мови (й казати).*

Сюди ми вирішили також віднести таку підгрупу як «сюрприз, інформованість», бо вважаємо, що якісний набір цих нейтральних елементів регулюється ситуаційно-тематичними умовами мовлення:

- в новогрецькій мові: *γεμίζω το στόμα μου, η αβάσιστη είδηση, η είδησις αμφιβόλου όλου προελεύσεως, κατάπιε τη γλώσσα του, αγοράζω κουβεντιάζοντας κν.,*

- в англійській мові: *be news to smb., be on fishing, be on smb's, bits and pieces, get a line on smb, get a piece of information from the horse's, hear smth. through the grapevine, keep (someone) posted, keep one's ear to the ground, nail one's colours to the mast, take air,*
- в українській мові: *відібрало (віднімає, відняло) мову (річ), з перших уст почути, з першого слова, заминати розмову (питання), набрати широкого(великого) розголосу, набувати (набути) огласки, надавати гласності, наробити галасу (шелесту, репету), не вимовити (не мовити, не сказати, не проронити) ні слова (і слова, жодного слова), нове слово, щоб усі почули.*

Зауважимо, що можна простежити певну спорідненість мов: в новогрецькій і українській кількості фразеологізмів збігається у підгрупі «відсутність інтересу», а у другій підгрупі «сюрприз, інформованість» збігається кількість ФО в англійській і українській мовах.

Ми навмисно не враховували всі ФО, відібрані методом суцільної вибірки у семантичному зіставному аналізі. Були дібрані лише найяскравіші приклади фразеологізмів з трьох мов та визначені у вищевказані групи.

В цілому можна говорити про значну схожість семантики розглянутих ФО в новогрецькій, англійській і українській мовах. До рис національної специфіки можна віднести такі факти: нерівномірність розподілу ФО за деякими фразео-семантичними підгрупами в трьох мовах (див. Додаток Г); певні відмінності в наборі семантичних ознак ФО.

2.3. Лінгвокультурологічні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах

У сучасній елліністиці фразеологічна мікросистема «Мовлення» у лінгвокультурологічному аспекті є маловивченим та описаним

феноменом, що зумовлює підвищений інтерес учених-мовознавців до проблеми глибинних зв'язків фразеологічної семантики з національним менталітетом. Фразеологія – це один із способів фіксації мовної картини світу певного етносу. Як зазначає В.М. Телія, автор лінгвокультурологічної парадигми досліджень у лексиці і фразеології, лінгвокультурологія досліджує, в першу чергу, прояви народної культури, що відбилися і закріпилися у мові, тобто мова є втіленням самої культури [30, с. 39]. Загалом, у фразеологізмах відбито історію народу, його культуру та побут, і як наслідок, фразеологізми найчастіше мають національний характер. Тому саме цей факт визначив мету нашого дослідження, вирізнити з фразеологічного складу групи фразеологічних мікросистем, які позначають «мовлення» та провести порівняльний аналіз особливостей фразеологізмів новогрецької мови з українськими та англійськими з лінгвокультурологічної точки зору.

Мову й мислення, культуру й ментальність не можна відділити одне від одного і розглядати як окремі категорії. Коли людина мислить, то має певні стереотипи, закладені в її пам'яті. Д. Нахбар і К. Лаузе відзначають, що стереотипи є складовою частиною масової культури. Тож це явище є характерним для кожної нації [38, с. 54]. Такі стереотипи не обов'язково будуть однаковими у кожного індивіда. Адже всі люди різні, і різниця полягає не лише в тому, що кожна людина має свою індивідуальність, але насамперед у тому, що кожна людина належить до певної культури, яка має свої цінності та стереотипи, свою символіку та еталонність [65, с. 221]. Саме тому значної ваги через це набуває в наш час проблема взаємозв'язку та взаємодії між мовою і культурою, мовою і мисленням, мовою та етнографією. Звісно, що культура народу і мислення тісно взаємозв'язані.

Ю.Д. Апресян з цього приводу зазначає: «погляд на світ є частково універсальним, частково національно специфічним, тому носії різних мов можуть бачити світ дещо по-різному, крізь призму своїх мов» [46, с. 62]. Саме цей національно-культурний фон і призводить до того, що кожна

мова до певної міри утворює свою семантичну систему, свою «мовну картину світу». Інакше кажучи, мовна картина світу є суб'єктивним образом об'єктивної реальності, оскільки кожна людина по-своєму і неповторно відтворює світ.

Сучасні дослідники більше звертають увагу не на філософське, а на наукове осмислення мовної картини світу. Широко це питання розглядає лінгвістика. Кожна мовна картина світу виражає когнітивні, культурні і національні особливості народу. Фразеологізми також несуть в собі інформацію про той чи інший етнос та його погляди на світ. Це дає нам підстави говорити про так звану фразеологічну картину світу. Ми певні, що фразеологічна картина світу є невіддільною частиною мовної картини світу. Коли остання – це світобачення, закріплене в мові, то фразеологічна картина світу – це світобачення [54, с. 35], яке ми виявляємо при аналізі фразеологічного фонду етносу. Дослідження фразеологічної картини світу є досить перспективним, оскільки дозволяє реалізувати обидва напрямки аналізу мовної картини світу. З одного боку, ФО дають можливість досліджувати концепти, характерні для окремої мови, а отже, і для окремого народу. З іншого боку, фразеологізми утворюють завершену частину мовної системи, яка дає можливість реконструювати необхідний фрагмент мовної картини світу і точно описати погляди на світ, адже реконструкція мовної картини світу загалом через свою комплікативність є майже неможливою [61, с. 22–25]. Саме це зумовлює наявність у мовній картині світу практично кожної мови значну кількість одиниць, в тому числі і фразеологічних, які виступають у ній своєрідними етнокультурними маркерами. З приводу цього О.С. Кубрякова зазначає: «Самі фразеологізми, що усвідомлюються як культурно значущі типові зразки властивостей, подій, фактів, не є знаками культури як такими, не утворюють її власних таксонів, але спроможні, якщо вони втілюють у своєму образному змісті культурно-значущі риси світобачення, виконувати роль культурних знаків за умови їх інтерпретації в тому чи іншому коді

культури» [56, с. 43–44]. Дослідниця зауважує, що ознакою фразеологічної картини світу є те, що її одиниці містять інформацію, закладену не певною людиною, а власне усього народу та його культурних реалій.

Національно-культурна семантика мови найбільш повно та яскраво виявляється в таких одиницях мови, як фразеологізми та мовні афоризми, що включають прислів'я, приказки та крилаті вирази, оскільки вони безпосередньо відображають немовну дійсність, називають предмети та явища навколишнього середовища, фіксують зміст, який стосується умов життя народу – носія тієї чи іншої мови, є дзеркалом національної культури [65, с. 222].

Усі фразеологічні одиниці зі значенням говоріння виражають процес мови або характеризують особу за особливостями мовлення з урахуванням національної специфіки. В основі виникнення і функціонування переважної більшості фразеологізмів лежить спостереження над навколишнім світом, діяльністю людини, історичними, суспільними процесами, природою, тваринами тощо [32, с. 51]. Виникають фразеологічні одиниці часто на ґрунті історії, культури спілкування, професії тощо.

Розподіл ФО проводився на основі ідентифікації окремими лексемами або словосполученнями.

Найбільш частотною в новогрецьких фразеологізмах є думка про те, що язик має певні характеристики. «Якість» язика як артикуляційного органу визначає безпосередньо якість мови, що характеризує людину крізь призму її мовленнєвої діяльності. Язик «γλώσσα» є засобом творення, втілення мови: *η ακράτεια γλώσσης, η αστέγνωτη γλώσσα, έχω ακονισμένη τη γλώσσα μου, έχω μακριά τη γλώσσα, η γλώσσα (που κόβει) ψαλίδι, η γλώσσα του στάζει μέλι, η γλώσσα ροδάνι, έχω μια σπιθαμή (ή μια οργυιά) γλώσσα, γλιστράει η γλώσσα μου, δεν είμαι κύριος της γλώσσας μου, πάει η γλώσσα μου ροδάνι (ή πολυβόλο).*

В англійській мові помітну частину мовних одиниць на позначення говоріння мають сталі вирази (часто з використанням дієслова «talk»), який має більш неформальне значення та є більш розмовним серед інших дієслів на позначення говоріння в англійській мові), які передають життєву необхідність мовлення та його результативність: *talk a blue streak, talk nineteen to the dozen, talk under water, shoot (sling / throw) the bull, talk out of turn, talk over, talk rot, talk in circles, talk shop, talk through one's hat, talk turkey, talk up, be on one's hobby horse, in full flow.*

Для української мови також характерне використання слів «язик», «мова», «слово»: *чесати язик, язик добре підвішений (почеплений, причеплений), довгий язик, слова ніде не позичає, словами говорити, приточити слівце (слово), зронити слово (слівце, словечко), прикинути слівце, плести язиком, перекидатися (перемовлятися) словом (словами), вустами говорити.*

Батьківщиною ораторського мистецтва, що виникло на базі судових виступів, як відомо, є Стародавня Греція. Любов до красивого слова, казкової й пишної мови, помітна вже в самих ранніх творах грецької літератури. Тому не дивно, що в грецькій так багато ФО на цю тему: *η ανάκληση στο θέμα* – первісно це було прохання до виступаючого оратору дотримуватися теми, однак, зараз так звертаються до співрозмовця; *η ρητορική ακροβασία* (словесна еквілібристика) – одна з найважливіших якостей, яку потрібно мати оратору; *η ακρίβεια έκφρασης* (ясність, точність мови) цінувалась дуже високо; *η ελευθερία του λόγου (εκφράσεων)* (воля висловлювання); *η συγκεχυμένη ομιλία* (плутана мова) та *λέω μέσεις ακρές* (говорити незв'язно) навпаки, ці особливості мовлення не мали бути присутні у виступі оратора. З історії відомий такий приклад, Демосфен, у якого з дитинства було безліч фізичних недоліків, коли почав вчитися ораторському мистецтву у відомого в античні часи укладача промов – Ісея, постійно стежив за вимовою слів, для чого набивав рот камінчиками. Він працював над артикуляцією і силою свого голосу під рокіт моря, забирався

на гори, голосно декламуючи вірші. Також У Давній Греції людину визначали за тим, як вона говорить, тому і виник фразеологізм *κατά τη γλώσσα κι ο νοῦς* (за розумом та мовленням).

Найбільш численну групу становлять фразеологізми, що виражають безпосередньо процес «мовлення». Мовлення цінне тому, що воно насичене думкою та інформативне. Думка отримує своє втілення та можливість бути переданою іншій людині, якщо вона виражена в слові, висловлюванні, реченні. Кожна людина індивідуальна й мовлення її теж індивідуальне. В мовленні відображається багато психологічних складових: характерологічні, емоційні, соціально-культурні. Частина особистісних психологічних складових може виявлятися в паралінгвістичних проявах – таких, як звучання голосу (спокійне, ласкаве, агресивне й т. п.), темпо-ритмічна структура розмови (говорити швидко, незрозуміло, з великими паузами, викарбовуючи слова). Народну думку притягували й притягують будь-які варіанти вираження своєї думки. До найулюбленіших можна з упевненістю віднести ФО. Характеризуючи саму форму розмови, ми будемо користуватися словом «висловлювання»:

- в новогрецькій мові: *μιλάω με απούρα, τρώω γλιστρίδα, άλμα επι κοντό, εις άλλοτε τα σπουδαία, άλλα άντ' (ή των) άλλων, αλέθω το ίδιο βρωμάρι, μου'φάγε τ'αυτιά, βουλώνω το στόμα κάποιου, μιλάω ακόμπιαστος, η ακατάσχετη φλυαρία, το απόλωτο στόμα, το ακλείδωτο στόμα, η αβίαστη κουβέντα;*
- в англійській мові: *to cut short, lost for words, to get a word in edgeways, to say one's piece, in full flow, in a nutshell, a plum in one's mouth, keep the ball rolling, to cut short, argue round and round, put the accent on smth.;*
- в українській мові: *правити теревені, розмова не в'язалася (не клеїлася), плести язиком, приточити слівце (слово), перекидатися (перемовлятися) словом (словами), прийтися до речі (до ладу), оце й уся розмова (мова), мова йде (мовиться), говорити навмання,*

говорити натяками (манівцями, манівцем, наздогад), говорити з апломбом, говорити з притиском, говорити здалека (здалеку), заходити в розмову.

Фразеологічна мікросистема «Мовлення» є одним із тематичних полів, що утворюють ідеографічну групу «Психічні процеси людини». У тематичному полі «Мовлення» об'єднуються три тематичні групи: «Інформування», «Переконання», «Волевиявлення».

Лінгвокультурологічні особливості тематичної групи ФО «Інформування» у новогрецькій, англійській та українській мовах, що охоплює три підрозділи, присвячено вивченню тематичної групи ФО «Інформування», яка об'єднує три семантичних поля ФО: «Висловлювання», «Правда», «Обман».

Як свідчить аналіз фразеологічного матеріалу української, новогрецької та англійської мов, тематична група ФО «Інформування» є багатоярусною структурою.

ФО, що належать до групи «Висловлювання загального характеру», описують різні види висловлювань, що використовуються в специфічній ситуації. Аналіз подібних ФО у всіх трьох мовах показав, що, як правило, вони поодинокі й не утворюють синонімічних рядів. Кількість ФО, що описують зумовлені певними обставинами ситуації, в англійській фразеологічній мікросистемі значно перевищує кількість таких у двох інших досліджуваних мовах (*the birds and the trees* [птиці і дерева] 'вислів, який застосовується, коли в розмові з дітьми, дорослі не хочуть прямо згадувати про секс', *touch base Am* [доторкнутися до бази] , мається на увазі, коротко поговорити з ким-небудь, про те, що відбулося з моменту останньої зустрічі. Незважаючи на те, що ФО у фразеологічній мікросистемі «Висловлювання загального характеру» позначають, зазвичай, особливі поодинокі ситуації, в українській, новогрецькій і англійській мовах можна провести кілька паралелей (*the bush telegraph* [чагарниковий телеграф] 'спосіб, за допомогою якого люди в організації чи

групі розповідають іншим про те, що відбувається, так що незабаром усі знають про це'.

Як відомо, тривале висловлювання співрозмовника іноді викликає негативні емоції, що яскраво ілюструють ФО усіх трьох мов. В англійській мові більше уваги приділено не характеристиці самої людини, аматора порожніх і довгих розмов, а змісту слів, які вона вимовляє (*a gallery play* [(для) гальорки гра] 'демагогія, прагнення до дешевої популярності, «робота на публіку», *leaves without figs* [листя без інжиру] 'порожні розмови, порожні обіцянки'). У українській мові порожні розмови часто пов'язані з неорганічною, рідкою речовиною (товкти воду (в ступі), лити воду, переливати з пустого в порожнє). Очевидні загальні риси того, як людина сприймає вплив тривалого висловлювання свого співрозмовника на слуховий орган. Така паралель проходить через усі три мови: *проїсти всі вуха, αέρα κοπανίζω (κοπανάω, δέρνω, τσακίζω, χαβανίζω), γεμίζω τριχές (ή αλογόμυγες)* 'набриднути нескінченними розмовами, питаннями, проханнями про що-небудь', *bend smb.'s ear* [наклонить чье-л. ухо] 'довго і нудно розмовляти з ким-небудь', *din in (into) smb.'s ears* [гудіти в вуха] 'прогудіти всі вуха кому-небудь'.

ФО лінгвокультурологічного поля «Правда», що характеризують відвертість висловлювань, у всіх трьох мовах мають позитивне емоційне забарвлення. У новогрецькій мові прямих висловлювань уникають, щоб не образити співрозмовника та його почуття. Для посилення образу щирості слів в українській мові використовується метафоричний образ душі, в англійській – серця, а в новогрецькій – вуха та очі, серце (відкривати серце 'відверто розповідати про свої почуття, переживання, мрія і т. п.', *τα λόγια αγγίζουν την καρδιά, τα ρίχνω στ'αυτιά, λέω την αλήθεια κατάμουτρα* [висловити все начистоту, прямо] 'відкрити таємниці, найпотаємніші почуття', *open (pour out, uncover) one's heart* [відкрити серце] 'відверто розповідати про свої думки та почуття'). Образ таємниці в новогрецькій і в англійській мовах набуває вигляду певної закритої посудини, яку

необхідно відкрити. Особливістю новогрецької фразеології, на відміну від української та англійської, є наявність ряду ФО зі значенням «розкриття неправди, поганих, ганебних і злочинних справ».

У структурі і складі лінгвокультурологічного поля ФО «Обман» констатується, що фразеологічна мікросистема «Обман» у декілька разів перевершує фразеологічну мікросистему «Правда» й містить у собі сім семантичних груп: «Уведення в оману», «Вигадка (небилиця)», «Хвастощі і вихваляння», «Неправда», «Плітка (слух)», «Наклеп» і «Умовчування».

Прототипи образів ФО, що характеризують різні види обману, мають ряд мінімальних подібностей. Перекручування інформації, що надходить за допомогою зорового каналу, чи навіть позбавлення такої зустрічається в усіх трьох мовах, але домінує в українській: Шпигати словами, Закидати слово, Говорити ущипливі слова (речі), Наговорити (намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни, *throw dust in smb's eyes* [забивати баки]. Проведено й інші паралелі в досліджуваних мовах: воду каламутити 'вводити в оману, спантеличувати' – *muddy the waters* [каламутити води] 'вводити в оману, спантеличувати', збивати когось. зі сліду – *put (throw) smb. off the scent* [сбити когось. з запаху] 'збивати когось зі сліду'.

Далі мова йде про вигадки і небилиці, які, переважно, мають образи, засновані на такому виді метафоричного переосмислення, як гіпербола – *make a mountain out of a molehill* [робити гору із кротовини] 'дуже перебільшувати що-небудь, додавати непомірно велике значення якій-небудь дрібниці'). Також в основі ФО цієї мікросистеми можуть лежати образи якоїсь дуже важкої фізичної дії, у виконання якої настільки важко повірити, наскільки і в слова розмовника

У українській фразеології, на відміну від новогрецької й англійської, багато ФО зі значенням 'вихваляти', причому етимологічно вислови беруть початок з інших мов, таких, як грецька і давньоєврейська.

Неправда – суперечливий, багатоплановий, украй заплутаний психологічний феномен. Науковий напрям «лінгвістика неправди», тобто

вивчення передачі помилкового повідомлення, перебуває в стадії бурхливого розвитку, особливо в західних країнах. ФО зі значенням 'брехати' небагато, що характерно для всіх трьох досліджуваних мов. Поряд з цим існує велика кількість ФО з загальним значенням 'вводити в оману, обманювати'.

Плітки й чутки викликають у людини негативні емоції, а сам подібний вербальний процес порівнюється з образом фізичної дії над людиною (перемивати кісточки, *δεν άφηκε άνθρωπο ακαθόβριστο*, *cut (pick, pull, tear) to pieces smb.* [розрізати на шматки когось.]). Наклеп у всіх трьох мовах асоціюється з камінням, брудом чи помями. Такий вид уведення в оману, як приховування правдивої інформації, тобто замовчування, рідко представлений ФО в усіх трьох мовах.

Структура і склад лінгвокультурологічного поля ФО «Негативне судження» характеризуються такі поняття як глузування і критика. Глузування може бути протиставлено таким же поняттям в українській мові за емоційним забарвленням: різко негативний в новогрецькій і англійській мовах і, поряд з негативним, позитивний відтінок в українській мові.

Проведене дослідження показало, що в англійській фразеології величезна увага приділяється серйозній критиці. Аналіз виявив, що англійські ФО з цим значенням етимологічно належать до таких видів діяльності людини як полювання, судова практика, воєнні дії (*make a dead set* [зробити (мертву) стійку (у собаки)] 'критиковати, висміювати, травить когось', *get/be on smb's case* [займатися судовою справою] 'постійно критикувати когось л. або скаржитися на когось', *a running fire* [біглий вогонь] 'град критичних зауважень'). Проте, семантична група ФО з таким значенням в українській та новогрецькій фразеології значно поступається в кількісному й змістовному плані англійським ФО.

Дослідження такої вербальної форми критики, як відчитування, показало, схожість фразеологічного вираження в усіх трьох мовах.

Жорстка критика зверху вниз досить рідко засуджується й рідко зустрічає відсіч, що яскраво демонструє типову соціальну ієрархію суспільства. Особистості, що обіймають вищі посади, користуючись своїм становищем, можуть дозволити жорстку критику й досить грубе вербальне поводження на адресу людини, що посідає нижчу сходинку в суспільстві: *кричати як на живім (на пун), закидати брудом (грязюкою)* 'оголосити сувору догану, сильно сварити, розпикати кого-небудь.', *βαζώ πόστα* 'отримати догану, наганяй' *αλλάζω τον αδόξαστο* 'сильно ляяти, влаштувати прочуханку', *a rap on (over) the knuckles* [легкий удар по суглобах пальців] 'догана, зауваження, наганяй, прочуханка', *give smb. the (rough) edge of one's tongue* [дати гострий край свого язика] 'різко розмовляти з ким-небудь, відчитувати кого-небудь'.

У структурі та складі лінгвокультурологічного поля ФО «Обговорення» мова йде про те, що обговорення – одна з найважливіших форм комунікації, плідний метод рішення спірних питань і разом з тим своєрідний спосіб пізнання. Обговорення дає можливість обом сторонам висловити свої припущення, побоювання, пристрасті, докази з якогось питання. Цей вид комунікативної діяльності може набувати різних форм. Загальновизнаним є те, що самі форми обговорення (дискусія, диспут, дебати, полеміка, сварка, скандал) класифікуються як різновиди саме суперечки.

Різні види й «рівні» суперечки позначаються англійськими ФО. Проте вони і в кількісному, і в змістовому плані мають істотні відмінності у порівнянні з новогрецькими і українськими ФО. Кількість подібних англійських ФО не перевищує кількість українських ФО, і майже в 2 рази – новогрецьких. Виявлено, що в англійській мові ФО на позначення поняття суперечка загалом, як і сама його дія, мають тісний зв'язок з військовою чи спортивною тематикою (*fight fire with fire* [битися вогнем з вогнем] 'використовувати в суперечці ті ж прийоми, що і противник', *shift one's ground* [перемінити свою позицію] 'змінити точку зору під час суперечки',

return to the charge [відновити атаку] 'відновити дискусію, спір', *be (hitting) below the belt* [бити (ударити) нижче пояса] 'зробити або сказати л. несправедливе або грубе в суперечці, боротьбі, змаганні '(ФО сходить до такого виду спорту, як бокс, де забороняється бити нижче пояса). В новогрецькій та українській культурах суперечка сприймається не через лексику війни чи спорту, що очевидно в культурі англосовітських країн, а через реалії звичайного побутового життя (*αλλάζω τροπάρι* 'міняти тему розмови, міняти пластинку', *λέω αμαν* 'визнавати свою поразку', *битися об заклад, тримати пари*).

Поняттям «сварка» і «скандал» приділяється значно менша увага в фразеології всіх трьох мов. Із ФО, що входять до складу зазначених синонімічних рядів, існує тільки одна відповідність – англійська ФО *take a scene* [робити сцену] 'улаштувати, заочувати сцену та українська ФО *учиняти сцену, здійсмати істеріку*, що походять з французького виразу *faire une scene a quelqu'un*.

У структурі і складі лінгвокультурологічного поля ФО «Прохання» зазначається, що аналіз цієї фразеологічної мікросистеми в досліджуваних мовах показав її своєрідність, яка стосується не лише чисельного складу, але й образної основи. Дослідження ФО, значення яких характеризує така вербальна дія, як просити, дозволило встановити, що в своїй основі вони пов'язані з поклонами. Це можуть бути поясні, земні поклони чи колінопреклоніння (цей образ представлено у всіх трьох мовах), що часто виявляються як опозиція «верх-низ» у сфері міжособистісно-соціальних відносин. Кількість ФО в досліджуваній фразеологічній мікросистемі української мови значно перевищує кількість аналогічних новогрецької або англійських ФО. Особливої уваги заслуговують українські ФО із соматичним компонентом «ноги», перші з яких мають образ «приниженого в проханні», другі – образ «смиренного в проханні» *кланятися в ноги, валятися в ногах* 'принижено просити когось л. про щось.'. У новогрецькій

мові *κατω κυ (θεό και) άγιο* ‘не хотіти, щоб хтось пішов, просити з любов'ю, повагою, дуже просити, щоб залишився’).

У семантичному полі ФО «Мовчання» мова йде про те, що образ мовчання, репрезентований ФО, зазвичай, збігається в усіх трьох мовах. Образ повного мовчання в українській, новогрецькій та англійській мовах асоціюється з відсутністю будь-якого звуку.

Збіг образів мовчання у ФО досліджуваних мов відбувається, незважаючи на розходження в історії, культурі, традиціях і, навіть, релігії. Незважаючи на те, що новогрецька ФО *η γλώσσα του θα κολλήσει στην οροφή του ουρανίσκου* [язик до піднебіння прилипне] походить з біблійного джерела, має повний еквівалент як в англійській мові *one's tongue cleaved to the roof of one's mouth* [чийсь язик прилип до піднебіння], так і в українській: *язик прилип (присох) до піднебення кому (у кого)*.

Збереження таємниці (секрету) несе в собі позитивний заряд, що знаходить своє відображення в ФО новогрецької, англійської і української мов, які, у свою чергу, представлені приблизно рівною кількістю в кожній з них. Значна частина новогрецьких ФО з указаним значенням утворена на метонімічному образі такого органа, як рот. Значно менше подібних українських ФО і зовсім немає англійських ФО.

Примушування до мовчання описується фразеологічними засобами всіх трьох мов. Більшість з них функціонують тільки в наказовому способі й звучать досить грубо щодо співрозмовника. Але, незважаючи на це, думка різних народів може втілюватися в однаковий образ: *закусити язика* – *bite your tongue* [укусить свій язик], *keep one's tongue between one's teeth* [тримати язика між зубами].

Усі окреслені репрезентанти фразеологічної мікросистеми «Мовлення» потребують подальшого детального вивчення. Здійснене дослідження постає лише частиною опрацювання цілісної фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах.

2.4. Типи відношень між ФО на позначення процесів мовлення у новогрецькій, англійській та українській мовах

Порівняльне вивчення ФО у новогрецькій, англійській і українській мовах ставить своєю метою виявлення і дослідження аломорфних і ізоморфних рис на фразеологічному рівні, виділення та вивчення повних і часткових еквівалентів і аналогів у трьох мовах, і безеквівалентних ФО, які не мають відповідностей у фразеологічній системі іншої мови.

Проблема визначення основних критеріїв віднесення тих чи інших ФО до класу повних або часткових еквівалентів і аналогів, виявлення безеквівалентних ФО є однією з найбільш важливих проблем сучасної фразеології.

Зіставне вивчення ФО мов віддаленої спорідненості, в даному випадку, новогрецької, англійської і української, має своїм завданням виявлення і дослідження їх спільних і відмінних особливостей, насамперед з'ясування їх семантичної співвідносності – встановлення ступеня еквівалентності (повної чи неповної), відтворення за допомогою фразеологічних аналогів або ж констатування безеквівалентності з наступним якомога точнішим відтворення їх змісту і стилістичного забарвлення засобами іншої мови.

На сьогодні спостерігаються розбіжності у поглядах дослідників щодо визначення критеріїв віднесеності тих чи інших фразеологізмів до груп повних чи часткових еквівалентів та аналогів.

Слід зауважити, що в науковій літературі помітні також і певні розбіжності в термінології на позначення семантично співвідносних фразеологізмів у різних мовах. Так, окрім терміну «фразеологічний еквівалент», науковці використовують також термін «аналог» (Д.І. Квеселевич, Я.Й. Рецкер, О.Ф. Арсентьева, В.П. Скар). Трохи пізніше у своїй праці «Теория перевода и переводческая

практика. Очерки лингвистической теории перевода» Я.Й. Рецкер використовував також термін «варіантний відповідник» [25, с. 14]. Ряд дослідників разом із лексичними одиницями «еквівалент» і «аналог» використовують терміни «абсолютно тотожні ФО» і «семантично тотожні ФО» [10], «тотожність», «лексична варіантність або структурна синонімія», «ідеографічна синонімія», «гіперогіпонімія», «стилістична синонімія», «омонімія і полісемія» [24] та ін.

З огляду на те, що різні дослідники виділяють дещо відмінні аспекти фразеологічних відповідників у зіставлюваних мовах, спостерігаються певні розбіжності й у визначеннях фразеологічних еквівалентів та аналогів. Так, В.П. Скар, здійснюючи аналіз дієслівних соматизмів англійської і української мов, до фразеологічних еквівалентів відносить різномовні ФО, які збігаються за основними змістовими компонентами еквівалентності: за значенням, образністю, стилістичною спрямованістю і співвідносяться за лексичним складом та структурно-граматичною організацією. До фразеологічних аналогів, на думку, автора, належать ФО, які мають цінні відповідники в мові-реципієнті, але відрізняються лексичним складом і образною структурою [93, с. 19].

На думку О.Ф. Арсентьевої, яка досліджувала ФО англійської і російської мов, семантично орієнтовані на людину, до міжмовних фразеологічних еквівалентів належать різномовні ФО з тотожною семантикою, структурно-граматичною організацією і тотожним складом [3, с. 97]. До фразеологічних аналогів дослідниця відносить фразеологізми, які виражають однакове або близьке значення, але характеризуються відмінністю або приблизною подібністю внутрішньої форми. Для фразеологічних аналогів також притаманний збіг сигніфікативно-денотативного значення і суб'єктивно-оцінної конотації [3, с. 106].

О.П. Іванова у дослідженні російських прислівникових фразеологізмів

і їх відповідників в англійській мові виділяє міжмовні еквівалентні одиниці, подібні за структурою, образністю, валентністю, експресією і стилістичним забарвленням. У своїй роботі вона використовує термін, співвідносний за значенням із терміном «аналог», який має назву «відповідник, що контактує за змістом» [11]. До таких одиниць, на її думку, належать вирази, які мають різну структуру і віддалену образність, проте їх стилістичне забарвлення в обох мовах близьке.

Здійснюючи структурно-семантичний і стилістичний аналіз фразеологізмів литовської мови у зіставленні з відповідниками англійської, Л. Кіткаускене виділяє три способи відтворення ФО – використання еквівалента, аналога і адекватата. У її інтерпретації при відтворенні значення того чи іншого фразеологізму за допомогою адекватата характерною є відмінність образної структури зіставляваних ФО [94, с. 17].

На нашу думку, найчіткіше визначення критеріїв міжмовної еквівалентності подано в дослідженнях Е.М. Солодухо, Р.П. Зорівчак, Д.І. Квеселевича, О.Ф. Арсентьєвої, О.Д. Райхштейна.

Ознайомившись із матеріалами досліджень Е.М. Солодухо, погоджуємось з його точкою зору, що збіг синтаксичних функцій, так само як і однакове лексичне наповнення чи подібність внутрішньої форми, не завжди свідчать про еквівалентність зіставляваних фразеологізмів. Головною ознакою фразеологічної міжмовної еквівалентності слід вважати збіг змістового боку співвідносних ФО (семантична еквівалентність) [28, с. 22].

Р.П. Зорівчак під повною фразеологічною еквівалентністю розуміє рівнозначну образність, предметно-логічний, експресивно-емоційний і функціональний зміст, а також структурно-граматичне оформлення [17, с. 50]. На думку дослідниці, повних фразеологічних міжмовних еквівалентів небагато, що зумовлено віддаленою спорідненістю української і англійської мов і дістає свій вияв у відмінностях граматичної

будови, лексичного складу, засобів образності співвідносних фразеологічних одиниць. Д.І. Квеселевич розрізняє повні фразеологічні еквіваленти, які повністю збігаються за компонентним складом, значенням, образністю, граматичною структурою, часткові фразеологічні еквіваленти, які мають незначні лексичні або граматичні відмінності, та аналоги, адекватні за значенням, проте не ідентичні за компонентами [94, с. 18].

У праці О.Д. Райхштейна при зіставленні німецьких і російських фразеологізмів їх тотожність, неповна тотожність чи відмінності проявляються у двох випадках: 1) в окремих аспектах їх формально-сислової організації, головним чином у лексичному і структурно-синтаксичному значенні (аспектна співвіднесеність), 2) в їх сигніфікативно-денотативному і конотативно-прагматичному значенні (функціонально-сислова співвіднесеність) [24, с. 24]. Під аспектною тотожністю ФО дослідник розуміє співвіднесеність їх компонентного складу і граматичної організації. А при функціонально-сисловій співвіднесеності фразеологізмів спостерігається збіг їх сигніфікативного і прагматичного значення. Зазвичай подібний збіг буває при аналогічній лексичній і структурній організації ФО в обох мовах. І, як уже згадувалося вище, О.Д. Райхштейн виділяє такі типи міжмовних фразеологічних відношень: а) тотожність, тобто повний збіг аспектною організації і змісту; б) лексична варіантність чи структурна синонімія, тобто збіг синтаксичної організації і змісту при неповній тотожності компонентного складу; в) гіперо-гіпонімія, тобто неповна тотожність сукупного сигніфікативного значення завдяки наявності в однієї із зіставляваних ФО додаткових семантичних ознак; г) стилістична синонімія, тобто неповна тотожність сукупного змісту за рахунок відмінностей у стилістичному значенні та ін.

На думку Ю.І. Гольцекера, який виокремлює як еквіваленти, так і аналоги, поділяючи їх на різностильові, різноекспресивні та ін., будь-який

стійкий вираз можна розглядати з структурно-граматичного, предметно-логічного, емоційно-експресивного і функціонально-стилістичного поглядів [37, с. 14]. Отже, стійкі вирази є багатоплановими структурами, що складаються з плану вираження (структурно-граматичні особливості), плану змісту (предметно-логічного значення) і узуально зумовленої конотації (художнього змісту), тобто додаткового емоційно-оцінного значення. Ю.І. Гольцекер зазначає, що для адекватності перекладу стійких виразів предметно-логічний, емоційно-експресивний і функціонально-стилістичний рівні (тобто плани комунікативного і художнього змісту фразеологізмів) мають різні ступені значущості, тоді як збереження плану вираження фразеологічної одиниці при відтворенні іншою мовою відносно умовне, оскільки лише невелика кількість ФО має структурно-граматичні еквіваленти в іншій мові. Важливою умовою досягнення повної або часткової адекватності при відтворенні фразеологізмів засобами іншої мови, з погляду дослідника, є збереження, окрім предметно-логічного значення, ще хоча б однієї (емоційно-експресивної чи функціонально-стилістичної) адекватності.

У нашій роботі ми розглянемо випадки міжмовної еквівалентності на прикладах ФО на позначення процесу «Мовлення» у новогрецькій, англійській і українській мовах, беручи до уваги вище досліджувані аспекти, а саме структурно-граматичний, семантичний і лінгвокультурологічний.

Беручи до уваги ці аспекти, ми виділяємо міжмовні фразеологічні еквіваленти (повні, часткові), фразеологічні аналоги (повні і часткові) й безеквівалентні ФО. Розглянемо кожен із виділених компонентів окремо.

Основною ознакою фразеологічної еквівалентності вважаємо змістовий збіг зіставляваних ФО. Повними фразеологічними еквівалентами можна вважати такі ФО, які мають однакове значення,

експресивно-емоційну і оцінну конотацію, а також структурно-граматичне оформлення і компонентний склад. Наприклад, фразеологізми *η ξυλινη γλωσσα* та *a wooden language*, які мають значення «плутана балаканина, шаблона мова» є повними еквівалентами. Ці фразеологізми належать до міжстильових або нейтральних одиниць, вони побудовані на однаковому образі, а, отже, збігається емоційно-експресивна конотація, однаковий їх компонентний склад. Вони належать до класу субстантивних ФО та побудовані за моделлю прикметник + іменник.

Наведемо ще кілька прикладів повної еквівалентності ФО у новогрецькій, англійській і українській мовах: новогр. *λύθηκε η γλώσσα* «хто-небудь починає (почав) говорити після мовчання» і українській еквівалент – *розв'язався язик*, новогр. *βρίσκω κοινή γλώσσα* і укр. *знаходити спільну мову*, англ. *keep one's word* «дотримувася своїх слів, обіцянок» і його українській еквівалент *тримати своє слово*, новогр. *γλυκάνει το χάπι* «приправити погану звістку солодкими словами», англ. *sugar / sweeten the pill* та укр. *підсолодити [гірку] пілюлю*, новогр. *μιλώ πάνω στο χέρι* «відволікати розмовою людини, що робить відповідальне завдання» і його українській відповідник *говорити під руку*.

Високий ступінь фразеологічної еквівалентності демонструють ФО новогрецької *έχω μακριά τη γλώσσα*, англійської *a long tongue* і *довгий язик* української мов зі значенням «довго балакати, говорити зайве». На перший погляд, ці ФО здаються абсолютно еквівалентними, оскільки збігається їх образність, значення, функціонально-стилістична і експресивно-емоційна конотації. Проте існують певні розбіжності у структурно-граматичній будові і компонентному складі. Зазначимо, що у структурі ФО присутнє дієслово *έχω* (*мати*) у новогрецькій мові, у двох інших випадках дієслово відсутнє, але воно розуміється. Крім того, спостерігається незначна невідповідність компонентного складу зіставляваних ФО. Новогрецький фразеологізм має 1) відмінний порядок слів, структура виглядає як дієслово + прикметник + артикль + іменник, 2)

присутність знахідного відмінку. В англійському еквіваленті налічуємо такі ознаки: 1) відсутність дієслова, 2) а – неозначений артикль. В українському ж еквіваленті визначимо 1) відсутність дієслова, 2) відсутність артикля. Кількість повнозначних слів в обох фразеологізмах неоднакова: три у новогрецькому, два в англійському і два в українському. Наявність артикля у новогрецькій і англійській ФО не впливає ні на її значення, ні на стилістичне забарвлення, ні на образність.

ФО *η φώνη βοώντας εν τη ερήμω, a voice (crying) in the wilderness* та *голос волаючого (глас вопіючого) в пустелі (в пустині)*, які мають значення «даремні поклики, що залишаються без відповіді, без уваги», що походять із Біблії можуть відноситися до повних еквівалентів. Ці одиниці також вступають у відношення повної еквівалентності, що збігається за сигніфікативно-денотативним значенням, позитивній оцінній конотації, належать до книжкового стилю, емоційно-експресивна конотація характеризується як «піднесена», напрочуд емоційна. У структурно-граматичній будові і компонентному складі можемо виділити певні розбіжності. Новогрецький фразеологізм складається з шістьох компонентів: 1) наявність *η* – артикля жіночого роду, 2) *φώνη* – іменник жіночого роду, 3) *βοώντας* – форма *μετοχή* (дієприкметник), 4) давньогрецькій прийменник *εν*, 5) знахідний відмінок артикля *τη*, 6) *ερήμω* – іменник жіночого роду. В англійському еквіваленті налічуємо п'ять компоненти: 1) а – неозначений артикль, 2) *voice* або *crying* – іменник, 3) *in* – прийменник, 4) *the* – означений артикль, 5) *wilderness* – іменник.

Українській фразеологізм має чотири компоненти: 1) *голос* – іменник, 2) *волаючого* – дієприкметник у родовому відмінку, 3) *в* – прийменник, 4) *пустелі* – іменник у місцевому відмінку. Кількість повнозначних слів в обох фразеологізмах неоднакова: шість у новогрецькому, п'ять в

англійському і чотири в українському. Наявність давньогрецького прийменника *εν* надає виразу більше забарвлення. Присутність артикля у новогрецькій та англійській ФО не впливає ні на її значення, ні на стилістичне забарвлення, ні на образність.

Зробивши таке зіставлення, робимо висновки, що коли незначні граматичні чи компонентні розбіжності не впливають на внутрішню сторону, не змінюють значення, образності, суб'єктивно-оцінної конотації і стилістичного забарвлення ФО, то їх можемо вважати повними фразеологічними еквівалентами або фразеологічними конгруентами. Цей термін було запропоновано Р.П. Зорівчак для різномовних фразеологізмів, яким притаманний збіг предметно-логічного значення, образності, функціонально-стилістичної, емоційно-експресивної конотацій і структурно-граматичної будови. [17, с. 62–63]. Термін «фразеологічні конгруенти» близький до терміну «повні фразеологічні еквіваленти», проте між ними є деяка відмінність. У новогрецькій мові розбіжності виявляються у наявності системи відмінювання більшої за англійську, де існують лише два відмінки, але вужчої за українську, з її широкою системою відмінювання, у можливості інверсій у новогрецькій та українській і їх неможливість в англійській. Крім того, у новогрецькій мові при дефініції ФО у словниках часто спостерігається вживання компонента «μου», в англійській «one's», який замінюється у конкретному контексті необхідним присвійним займенником, а також вживання неозначених і означених артиклів, а в українській мові натомість наводиться займенникове керування, яке уточнює зміст ФО. Проте, як вважає Р.П. Зорівчак, можна досягти повної адекватності відтворення при незначних граматичних, лексичних розбіжностях і різнообразності ФО. Вважаємо доцільним звернути увагу на слово «різнообразність», яке часто використовує дослідниця у своїх працях. Тут Р.П. Зорівчак, напевно, має на увазі ФО з різною образністю внутрішньої форми.

Приймаємо й точку зору Е.М. Солодухо, який визнає істотним показником високого ступеня фразеологічної еквівалентності збіг лексичного складу і образності ФО у різних мовах [28, с. 24]. Якщо спостерігаються часткові розбіжності у структурно-граматичній організації і кількісному складі компонентів, що утворюють ФО, але ці розбіжності не впливають на внутрішній бік – не змінюють значення, стилю і образності співвідносної ФО, то таку еквівалентність можемо вважати близькою до максимальної.

Зазначаємо, що у будь-якому разі існують розбіжності у фразеологізмах обраних мов. Такі фразеологізми О.В. Кунін (на відміну від Р.П. Зорівчак, яка вважає їх повними фразеологічними еквівалентами) відносить до однієї з груп часткових фразеологічних еквівалентів. Їм притаманний збіг значення, образності і стилістичної спрямованості. Відрізняються міжмовні часткові фразеологічні еквіваленти формою числа, в якому стоїть іменник, або порядком слів [20, с. 9]. До іншої групи, за О.В. Куніним, належать ФО, які збігаються за значенням, стилістичною спрямованістю і близькі за образністю, проте мають розбіжності у лексичному складі.

На нашу думку, за наявності незначних граматичних, синтаксичних і лексичних відмінностей зіставлювані нами фразеологізми української і англійської мов не можна вважати повними фразеологічними еквівалентами. Тому ми не можемо повністю погодитися з Р.П. Зорівчак і видається більш переконливою точка зору О.В. Куніна, що такі ФО є саме частковими фразеологічними еквівалентами.

Новогрецькому фразеологізмові *μλώ στο βροντό* (досл. Говорити на грім) в українській мові відповідає *говорити на вітер* у значенні «говорити марно, попусту». В основі порівняння лежать різні природні явища. Лексема *βροντό* (грім) загалом досить часто у Стародавній Греції

порівнювалася з ревом козла під час святкувань Діоніса. Крім того, це слово має друге значення «прочуханка, нагінка». В українській мові таку конотацію, як бачимо, реалізує вітер. Що ж до структурно-граматичної організації зіставлених фразеологізмів, то бачимо, що за кількістю компонентів грецька ФО ширша за рахунок означеного артикля середнього роду *το*.

До цієї групи належить також фразеологізми: новогр. *ψάλλω τους διθυράμβους* «розхвалювати (підносити) до небес - надто хвалити», англ. *extol (laud, praise) to the skies; sing the praises to (of)* та укр. *співати дифірамби (панегерік, гімн)*; наступні англ. *fling dirt about* і укр. *обливати грязюкою (поміями, брудом)* – поширювати брудні плітки, злословити; новогр. *βασιτώ το λόγο μου* «тримати обіцянку» і англ. *keep one's word*, укр. *тримати слово*; англ. *open (uncover) one's heart to smb* «відверто розповідати про свої переживання, почуття, думках» і укр. *відкрити свою душу*. Їх сигніфікативно-денотативне значення і суб'єктивно-оцінна конотація визначаються однаковим набором семантичних ознак.

Далі розглянемо відтворення ФО за допомогою фразеологічних аналогів. Як уже відзначалося, ряд дослідників (Я.Й. Рецкер, О.Ф. Арсентьева, Д.І. Квеселевич, В.Ф. Скар) фразеологічними аналогами вважають одиниці, для яких характерне однакове або близьке значення і суб'єктивно-оцінна конотація; функціонально-стилістичне забарвлення може збігатися або відрізнятися лише емоційно-експресивним відтінком. Їх структурно-граматична організація приблизно схожа або може не збігатися взагалі, як і компонентний склад.

Р.П. Зорівчак зазначала, що слово аналог не зафіксоване у лінгвістичних словниках і є близьким за звучанням до терміна аналогія, що має інше значення – «уподібнення, викликане впливом одних елементів мови на інші» [Зорівчак 1983: 48]. Дослідниця виділяє лише повні і часткові фразеологічні еквіваленти. При частковій

еквівалентності залежно від того, яким складником часткові фразеологічні еквіваленти відрізняються, вони бувають різноструктурні, різнообразні, різностильові, різноекспресивні, і чим більше ознак у них розходяться, тим нижчий коефіцієнт еквівалентності [37, с. 63]. Проте, на нашу думку, така термінологія є дещо громіздкою. Ми вважаємо слушним виділення, окрім повних і часткових еквівалентів, також справжніх (близьких) аналогів [11], які мають приблизно подібну структуру, але їх значення передається за допомогою різних образів, розуміння яких не викликає труднощів ні в українського, ні в англійського носія мови, і наближених аналогів – різноструктурних і різнообразних ФО, конотативне забарвлення яких є специфічним, проте їх значення повністю або частково збігається.

Прикладом близьких фразеологічних аналогів є новогр. ФО *απολάω τη γλώσσα μου* «розбавкати, розголосити» і укр. *розпускати язика*. Порівнювані фразеологізми збігаються за значенням, структурною організацією, емоційно-експресивною і суб'єктивно-оцінною конотацією, а образи, що лежать в основі обох ФО, сприймаються без труднощів.

Ще одним прикладом близьких фразеологічних аналогів є *за словом до кишені не лізти* «бути дотепним і метким у розмові» і англ. *to be ready with one's tongue* (букв. «бути завжди наготові з власним язиком»). Кількість фразеологічних аналогів цієї групи незначна, що пояснюється віддаленою спорідненістю української і англійської мов і дістає свій вияв у особливостях граматичної будови, лексичного складу, засобів образності порівнюваних ФО.

Детальніше проаналізуємо новогрецьку ФО *τρῶω γλιστρίδα* (досл. з'їсти портулак) «бовтати без перерви, займатися пустими розмовами» і укр. *боби розводити*. Зіставлявані одиниці мають у своєму складі соматичні компоненти рослин. Фітонім «γλιστρίδα» у новогрецькій фразеології більш ніде не був нами зафіксований, на відміну від

української, в якій засвідчено також варіант, наприклад, *на бобах розводити*. В обох фразеологізмах чітко простежується відмінність у компонентному складі і структурно-граматичній будові: новогр. *τρόω γλιστρίδα* належить до класу дієслівних ФО із структурою дієсл. + ім., а укр. має таку структуру: ім. + дієсл. у першому випадку і прийм. + ім. + дієсл. у другому. Треба зазначити, що в англійській мові також є схожий, на перший погляд, фразеологізм *spill the beans*, який має у своєму складі фітонім «beans» (боби), однак ця ФО позначає зовсім інше, а саме «виказати секрет, тайну». Тому, власне, схожість у структурно-граматичній організації, але різне значення не можуть відноситися до часткових аналогів.

З огляду на це, часткові фразеологічні аналоги характеризуються однаковою або різною функціонально-стилістичною конотацією, схожою або приблизною схожістю емоційно-експресивною конотацією, різною або зі значними відхиленнями структурно-граматичною організацією і різним компонентним складом. Внаслідок значних розбіжностей у значенні, можемо зробити висновок, що їх можна лише умовно віднести до класу фразеологічних аналогів.

Пропонуємо проаналізувати безеквівалентні ФО, які характеризуються своєю національною своєрідністю. Подібні фразеологізми найбільш яскраво відображають особливості психології, способу мислення, специфічних умови розвитку матеріального й духовного життя носіїв мови, їх побут.

О.Ф. Арсентьева дає визначення безеквівалентним фразеологізмам – це ФО, що не мають відповідників у фразеологічній системі іншої мови.

Типовими для класу безеквівалентних є ФО мови-джерела, семантику яких можна передати у мові-рецепієнті тільки за допомогою словосполучень, розгорнутих описів:

– новогрецька мова: *η ανάκληση στο θέμα* – прохання триматися теми, яке спочатку адресувалася оратору, а сьогодні

до виступаючого, *το σκάνδαλο είναι αμπάλωτος* – скандал, який не можливо приховати, *αγοράζω кв. κουβεντιάζοντας* – під час розмови випитувати потрібну інформацію, *και είς (καί σ') ανώτερα* – побажання великих успіхів (зазвичай у роботі, справі), *βγαίνω στην αναφορά* – виступати із строю з проханням (зазвичай мова йде про рядового), *πιάνω στην αλοχή* – ставити в незручне становище,

– англійська мова: *to speak with a plum in one's mouth* – розмовляти з акцентом, характерним для вищих верств Англії, *speak (talk) like a book* – розмовляти книжковою мовою, правильно, *talk (speak) without (the) book* – говорити без точних даних, *speak by the book* – розмовляти впевнено, твердити на основі твердих знань, *speak (talk) for (to) buncombe* – виступати нудотно, виголошувати довгу промову, розраховану на дешевий ефект, займатися дешевою демагогією,

– українська мова: *висіти (повиснути) на телефоні* – дуже довго розмовляти по телефону, *придержати язика* – стримати себе від висловлення про кого-, що-небудь, *вискочити як голий (козак, Кузьма) з маку* – зневажливо і недоречно, невчасно сказати що-небудь або виступити з чимсь, *наговорити (намолоти) сім мішків (три мішки) гречаної вовни* – говорити неправду.

Розглянемо ще ФО мови-джерела, що мають семантичний відповідник у мові-рецепторі у вигляді окремої лексеми (монолексеми) або набору окремих лексем. Відтак для даної групи ФО характерним є лексичний спосіб перекладу, наприклад:

– новогрецька мова: *η αδέσποτη φήμη* – слух, плітка, *η αλήθεια κι'αναλήθεια* – цілковита правда, *πέφτω απόδιπλα* – умовляти, *ο απέραντος λόγος* – балаканина, *άρες μάρες*

κουκουνάρες (κουταμάρες) – нісенітниця (пуста балаканина),
κατω κυ (θεό και) άγιο – вмовляти,

– англійська мова: *to make a (bad) break* – пробовкнутися,
talk under water – бовтати, *blow one's bags* – хвалитися, *to get smth. off one's chest* – висловитися, *to pour oil on trouble waters* – заспокоювати (словами), *to shoot one's mouth off* – нахвалятися,

– українська мова: *перекидатися (перемовлятися) словом (словами)* – розмовляти, *видавати себе з головою* – пробовтуватися, *молоти язиком* – багато балакати, *розкидатися обіцянками* – наобіцяти.

Проведений нами огляд літератури з питання міжмовної фразеологічної еквівалентності свідчить про те, що сьогодні не існує більш-менш чітких критеріїв віднесеності дослідниками тих чи інших ФО до класів повних, часткових еквівалентів або аналогів та безеквівалентних ФО. Крім того, існують деякі розходження і в термінологічних визначеннях типів міжмовних відносин. Оскільки науковці виділяють різні аспекти збігу ФО у зіставляваних мовах, це зумовлює певну розмитість, нечіткість визначень міжмовних фразеологічних еквівалентів і аналогів, .

Враховуючи семантичний, структурно-граматичний і компонентний аспекти, ми розглянули питання міжмовної фразеологічної еквівалентності на прикладах ФО на позначення процесу «Мовлення людини».

Виділення і аналіз міжмовних фразеологічних еквівалентів і аналогів з урахуванням образності, суб'єктивно-оцінної і емоційно-експресивної конотацій, стилістичних особливостей і структурно-граматичної будови дає можливість визначити ступінь відповідності новогрецьких, англійських і українських ФО на позначення процесу

говоріння людини.

На наш погляд, сучасні дослідження міжмовної еквівалентності є не досить активними. Тому питання виявлення і вивчення різномовних фразеологічних еквівалентів і аналогів вимагає подальших досліджень.

Висновки до розділу II

У другому розділі нами було проведено практичний аналіз фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській і українській мовах, тим самим було окреслено шляхи та механізми фразотворчого процесу.

У підрозділі 2.1. «Структурно-граматичні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах» приділяється велика увага класифікації ФО, яку запропонувала професор О.Ф. Арсент'єва з доповненнями О.В. Куніна. Саме ця класифікація, на наш погляд, є ґрунтовною, бо якнайкраще передає специфіку фразеологічних зворотів. Дослідниця виділяє класи на ґрунті функції ФО у процесі спілкування, де класи визначаються за структурно-граматичними особливостями. При аналізі трьох мов, ми враховували такі ознаки, як морфологічне вираження стрижневого компоненту ФО, синтагматичну будову ФО (сурядний і підрядний зв'язки), характер синтаксичних підрядних зв'язків (атрибутивні та об'єктивні) ФО, спосіб вираження синтаксичних відношень (узгодження, керування, прилягання) та положення залежного компоненту ФО по відношенню до стрижневого. Було виділено й внутрішньоструктурні ознаки мов, які безпосередньо впливають на структурно-граматичну організацію ФО, а саме такі, як наявність неозначеного або означеного артикля в більшості ФО новогрецької та англійської мови як граматичної категорії, відмінкову систему ФО, використання зворотного займенника, категорія роду (наявність або відсутність). З урахуванням всіх ознак, спираючись на класифікацію О.Ф. Арсент'євої та О.В. Куніна, нами були виділені

наступні типи ФО у зіставлюваних мовах: дієслівні ФО; субстантивні ФО; адвербіальні ФО та ад'єктивні ФО.

Найчисленнішим корпусом у досліджуваній мікросистемі є дієслівна фразеологія. Найповнішою моделлю для дієслівних ФО мікросистеми «Мовлення» є «дієслово + іменник», у структурі якої представлено найбільше число прикладів з трьох мов. Вона має такий самий набір граматичних значень, що й лексико-граматичний клас дієслів. Однак кожна окрема фразема рідко є ізоморфною семантично подібному дієслову. На розбіжність між набором граматичних значень і такими властивостями семантично подібного дієслова впливають структурні особливості ФО, характер її фразеологічного значення, системні особливості дієслівної фразеології. Для субстантивних ФО характерною є структура «прикметник + іменник», адвербіальні і ад'єктивні представлені однією структурою. ФО кожного зі структурних типів мають у своєму складі різний набір ФО на позначення процесу «Мовлення».

У підрозділі 2.2. «Семантичні та оцінні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах» здійснено спробу з'ясувати рівень позитивного, негативного й нейтрального оцінного значення у фразеологічній мікросистемі «Мовлення». Оцінність є загальноновизнаною категорією, оскільки в кожному соціумі склалося та закріпилося певне соціальне ставлення до тих чи інших предметів або явищ, відображених у значеннях мовних одиниць. В основі семантичних змін, які призводять до утворення фразеологізмів, лежить переосмислення слів чи словосполучень. Внаслідок переосмислення слово стає виразником іншої предметно-логічної чи емотивної інформації. Хоча переосмислення окремих лексем або словосполучень відбувається на лексичному рівні, розрізнення слів з прямим і переносним значенням можливе лише в контексті за умови поєднання з іншими словами в рамках висловлювання.

У дослідженні встановлено взаємовідношення оцінного та емотивного

компонентів у семантиці трьох мов. Розмежування емотивного та оцінного компонентів значень зовсім не означає їхньої ізольованості один від одного. Взаємодія зазначених складових частин значення фіксується у мові у вигляді фразео-семантичних підгруп.

Найбільш численну групу складають ФО з негативним суб'єктивно-оцінним компонентом фразеологічного значення: в новогрецькій мові із загальної кількості 150 – 82 ФО, тобто – 54,6 % в англійській мові із 132 – це 74 ФО, 56 % та в українській мові із 200 – 121 ФО (60,5 %), тобто вона становить більше між половину всіх досліджуваних ФО. Зазначимо, що у формуванні якісної відмінності фразеологічного значення від лексичного беруть участь усі аспекти смислової структури ФО, але визначальна роль, на нашу думку, тут належить денотативному аспекту, за допомогою якого здійснюється образно-номінативна прив'язка семантики фразеологізму до певної ситуації. Важливими, але не домінуючими над семами денотативного аспекту, є конотативні семи, які реалізують суб'єктивне ставлення мовця до позначуваної ситуації, предмета чи явища об'єктивної дійсності.

Підрозділ 2.3. «Лінгвокультурологічні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській та українській мовах» присвячено описові внутрішньої форми та семантики ФО, враховуючи поняттєву насиченість концепту «мовлення, говоріння» в його філософському, міфологічному, релігійному, фольклорному аспектах. Акцентуємо увагу на історичному підґрунті фразеологізмів, що є відголоском найвіддаленіших у часі уявлень про процес мовлення.

У розділі систематизуються мовні образи, які використовуються на позначення самого процесу говоріння, не лише за допомогою етнографічних джерел, а на тлі всієї складної когнітивно-перцептивної організації свідомості людини, народу. ФО на позначення процесу мовлення належать до групи з великими вказівними можливостями стосовно внутрішньої форми, побудованої на паралелі між діями

матеріального й духовного світів.

Встановлення зв'язку мови і культури, мови і історії – спеціалізація лінгвокультурології, завдання якої полягає в реконструкції на основі мовних одиниць форм поведінки людини і ментальних структур в її свідомості, де історія є спадщиною кожного народу. Порівняння історичної картини світу з мовною, а саме з її фрагментом – фразеопсихічною картиною, дозволяє зрозуміти систему уявлень, у глибині яких створювались словесні формули на позначення процесу «Мовлення».

В останньому розділі 2.4. «Типи відношень між ФО на позначення процесів мовлення у новогрецькій, англійській та українській мовах» проаналізований нами матеріал з питання міжмовної фразеологічної еквівалентності засвідчив, що серед дослідників спостерігаються розходження в термінології щодо визначення типів міжмовних відносин. На сьогодні ще чітко не встановлено загальних критеріїв належності фразеологічних одиниць тієї чи іншої мови до групи повних (часткових) еквівалентів чи аналогів.

На основі фактичного матеріалу були виділені міжмовні фразеологічні еквіваленти (повні, часткові), фразеологічні аналоги (повні і часткові) й безеквівалентні ФО. Констатуємо, що у будь-якому разі розбіжності у фразеологізмів трьох мов існують. Ми приймаємо точку зору професора О.В. Куніна, навіть незначні відмінності у лексичному складі є достатнім приводом вважати повні еквіваленти – частковими.

ФО на позначення процесу мовлення новогрецької, англійської і української мов, ми проаналізували можливі типи міжмовних відносин, визначивши спільні риси і особливості зіставлюваної групи фразеологізмів. Основними аспектами, на яких ми зосередили увагу, були семантичний і компонентний. Крім того, при визначенні ступеня відповідності, новогрецьких, англійських і українських ФО, ми враховували їх експресивно-емоційну і суб'єктивно-оцінну конотації,

стилістичне забарвлення і образність.

ВИСНОВКИ

Дослідження фразеології різно-структурних мов належить до одного з нових та перспективних напрямків сучасної лінгвістики, основною метою якого є встановлення загального й диференційного у фразеологічних фондах різних мов. Виявлення сфер зіткнення будь-яких мов дозволяє визначити спільне в психології, історії та культурі різних мовних спільнот.

У роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в установленні граматичних і семантичних властивостей корпусу фразеологізмів мікросистеми «Мовлення» у новогрецькій, англійській і українській мовах, у визначенні шляхів і механізмів їхнього утворення, а також у висвітленні структурно-граматичної, семантичної та культурно-національної специфіки досліджуваних одиниць і виявленні їхніх функцій у різно-структурних мовах.

Функціональний підхід до розуміння об'єкта розвідки дав змогу віднести до корпусу ФО трьох мов стійкі словесні комплекси різних структурних і семантичних типів, які мають ускладнене значення та виконують синтаксичну функцію обставини. Комплексне висвітлення питань семантико-граматичних особливостей досліджуваних мовних одиниць на рівні мікросистеми дозволило розкрити механізм формування семантики ФО на позначення процесу мовлення, описати фразеологічну мікросистему «Мовлення» в системі фразеологічного складу різно-структурних мов, виявити основні форми вербального вираження мовної діяльності людини та їх складові.

Порівняльний аналіз ФО на позначення процесу говоріння людини, у новогрецькій, англійській і українській мовах виявив значну подібність як на структурно-граматичному, так і на семантичному рівнях. Незважаючи на різну будову мов, тобто, і на різні засоби вираження синтаксичних відношень між компонентами ФО у поданих мовах, були виявлені відповідності структурних підкласів субстантивних, дієслівних,

адвербіальних і ад'єктивних фразеологізмів.

Фразеологічна мікросистема «Мовлення», залежно від оцінного компоненту фразеологічного значення була поділена на три основні підгрупи ФО – група з негативним суб'єктивно-оцінним компонентом, що складає 54,6 % від загальної кількості ФО у новогрецькій мові, 56 % ФО – в англійській мові та 60,5 % ФО – в українській мові; групи з позитивним суб'єктивно-оцінним компонентом, що становить 23,4 % ФО в новогрецькій мові, 30,4 % ФО в англійській мові, 20 % ФО в українській мові та групи з нейтральним суб'єктивно-оцінним компонентом, до якої входять 22 % ФО в новогрецькій мові, 13,6 % ФО в англійській мові та 19,5 % ФО в українській мові. Була виявлена загальна асиметрія в бік негативного значення, за нашими припущеннями, це пов'язано саме з негативними подіями та їх наслідками, що мали місце в історії народу.

Семний аналіз ряду фразео-семантичних груп і підгруп дозволив виділити спільні інтегральні семи, які є основою для визначення фразеологічних еквівалентів і аналогів у мовах, що зіставляються.

Основні відмінності було виявлено у виділенні малочислених фразео-семантичних підгруп, у структурно-граматичній будові, у ступені експресивності, емоційності та у різному кількісному складі досліджуваних ФО, що налічує, у цілому, 475 новогрецьких, 860 англійських і 770 українських ФО.

Необхідно відзначити, що деякі фразеологізми можуть входити не тільки в одну, а й у дві (і рідко – більш) фразео-семантичні підгрупи.

Визначивши лінгвокультурологічні особливості ФО трьох мов, виявлено, що національно-культурний аспект дослідження ФО дозволяє поглибити та розширити зміст уявлень народу про навколишній світ, а конкретний аналіз окремих національно-маркованих концептів представити систему життєвих цінностей народу.

Виділення повних і часткових фразеологічних еквівалентів і аналогів з урахуванням сигніфікативно-денотативного значення, суб'єктивно-оцінної,

функціонально-стилістичної, емоційно-експресивної конотації, структурно-граматичного і компонентного рівнів аналізу фразеологічного матеріалу дає уявлення про фразеологічну мікросистему «Мовлення» у новогрецькій, англійській і українській мовах. Безеквівалентні фразеологізми в цих мовах складають дуже незначну частину загального складу ФО.

Таким чином, у нашій роботі зроблено спробу описати структурно-граматичні, семантичні і лінвокультурологічні особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення», а також визначити типи відношень між ФО на позначення процесів мовлення людини. Вірогідність отриманих результатів об'єктивується комплексним дослідженням значного обсягу емпіричного матеріалу, використанням адекватних методів аналізу.

Результати, отримані в процесі виконаного дослідження, можуть бути використані для виявлення особливостей структурно-семантичних особливостей новогрецьких, англійських і українських ФО інших структурних типів.

Перспектива подальших досліджень вбачається у вивченні фразеологізмів мікросистеми «Мовлення» у різних мовленнєвих ситуаціях з урахуванням гендерного та вікового аспектів, а також із залученням більшої кількості різно-структурних мов.

Список використаної літератури

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм: Монографи. Москва : ООО Изд-во «Элпис», 2008. 271 с.
2. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. Ленинград : Просвещение, 1979. 148 с.
3. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань: Изд-во Казанского университета, 1989. 130 с.
4. Ахманова О.С. Очерки по общей и русской лексикологии. Москва : Учпедгиз, 288 с.
5. Аюпова Р.А. Проблемы сопоставительной фразеологии английского и русского языков: Учеб.-метод. пособие для студ. отделения романо-германской филологии. Казань : Казан. гос. ун-т, 2004. 27 с.
6. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
7. Балли Ш. Французская стилистика. Москва : Наука, 1961. 312 с.
8. Вежбицкая А.С. Понимание культур через посредство ключевых слов. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
9. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). Москва : Высш. шк., 1986. 640 с.
10. Галинська О.М. Фразеологічні еквіваленти і аналоги як засоби відтворення ФО на позначення суб'єктивної оцінки людини в українській та англійській мовах // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Київ, 2009. Вип. 19. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія».

11. Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира : монография. Киев : Изд -Полигр. Центр «Киевский университет», 2002. 323 с.
12. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 352 с.
13. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 475 с.
14. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. Москва : Просвещение, 1978. 129 с.
15. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови. Луганськ : Альма-матер, 2002. 273 с.
16. Зимняя И.А. Лингвopsихология речевой деятельности. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2001. 432 с.
17. Зорівчак, Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія : на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою. Львів : Вища школа, видавництво при Львівському університеті, 1983. 172 с.
18. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 464 с.
19. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. Москва: Наука, 1997. 247 с.
20. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз.. Москва : Высш. шк., Дубна: Изд. центр «Феникс», 1996. 381 с.
21. Максименко С.Д. Загальна психологія : Навч. посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
22. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 208 с.

23. Потебня А.А. Из лекции по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. Москва: Высш. шк., 1990 234 с.
24. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. Москва: Высшая школа, 1980. 143 с.
25. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с.
26. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
27. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка. Москва : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. 286 с.
28. Солодухо Э.М. Проблемы интернационализации фразеологии. Казань : Изд-во Казанс. ун-та, 1982. 169 с.
29. Срезневский И. И. Мысли об истории русского языка. Москва : Учпедгиз, 1959. 135 с.
30. Телия В.Н. Русская фразеология. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 39 с.
31. Телия В.Н. Что такое фразеология. Москва : Наука, 1966. 87 с.
32. Терещенко Л.В. Українська мова та література. Харків : Торсінг, 2002. 51 с.
33. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительное языковедение: Общий курс. Москва : Красанд, 2010. 184 с.
34. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Москва : Учпедгиз, 1941. 620 с.
35. Adam Adam Greek Idioms in English Idiomatic Language : A Collection of Transparent and Semi-Transparent Greek Idioms in English. Αθήνα : Express Publishing, 2006. 144 p.
36. Adam Adam The Semantic Categorization of Idiomatic Expressions. Αθήνα : Γιαννίκος Β.-Καλδής Β., 1992. 163 σ.

37. Karamysheva I.D. Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages. Vinnytsia : Nova Knyga Publishers, 2012. 317 p.
38. Nachbar J. Popular Culture: An Introductory Text. Madison : Popular Press 3, 1992. 516 p.
39. Αδάμ Λ. Αδάμ Η μαγική γλώσσα των Ελλήνων : Εννοιολογική κατηγοριοποίηση των ελληνικών ιδιωματικών φράσεων : Συνώνυμα - αντώνυμα. Αθήνα : Γεωργιάδης – Βιβλιοθήκη των Ελλήνων, 2003. 462 σ.
40. Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α. Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη, 2006. 130 σ.
41. Δεμίρη-Προδρομίδου Ε. Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων. Θεσσαλονίκη : University Studio Press, 2002. 140 σ.
42. Μυτούλα Α.Θ. Η νεοελληνική παροιμία: Συγχρονική και διαχρονική προσέγγιση. Θεσσαλονίκη : Κυριακίδη Αφοί, 2006. 349 σ.
43. Χιώτη Α. Οι παγιωμένες εκφράσεις της νέας ελληνικής : ιστορική διάσταση, ταξινόμηση και στερεοτυπικότητα. Θεσσαλονίκη : Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2010. 325 σ.
44. Χριστίδης Α.Φ. Ιστορία της ελληνικής γλώσσας : από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα. Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη], 2001. 1216 σ.

Статті:

45. Алефиренко Н.Ф. Фразеологическое значение : природа, сущность, структура // Грани слова: Сб. науч. статей к 65-летию проф. В.М. Мокиенко. Москва, 2005. С. 101-106.
46. Апресян Ю.Д. Образ человека по данным языка: Попытка системного описания // Вопросы языкознания. 1995. № 1. С. 37-67.
47. Винниченко С. Конотація як компонент значення // Проблеми слов'язнознавства. 2005. № 55. С. 197-211.

48. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Избр. труды. Лексикология и лексикография. Москва, 1977. С. 140-161.
49. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова / // Избр. труды. Лексикология и лексикография. Москва, 1977. С. 162-189.
50. Воркачев С.Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика : Аспекты метакоммуникативной деятельности. 2002. №3. С. 53-57.
51. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // Вопросы языкознания. 1994. № 4. С.17-33.
52. Дрібнюк В.Т. Лінгвокультурологічні особливості порівняльних фразеологічних одиниць у романі Джерома Д. Селіджера «Над прірвою у житті» // Вісник Житомирського державного університету. 2009. № 46. С. 191-194.
53. Дюська А.П. Фразеологізми в аспекті когнітивного підходу // Лінгвістичні дослідження. 2014. № 37. С. 16.
54. Кальмук О.Р. Національна мовна картина світу та її зв'язок із пареміологічним фондом // Науковий блог НаУ «Острозька Академія». 2014. № 4. С. 34-37.
55. Касевич В.Б. О когнитивной лингвистике // Общее языкознание и теория грамматики. Санкт-Петербург, 1998. С. 14-21.
56. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика, психология, когнитивная наука // Вопросы языкознания. 1994. № 4. С. 34-47.
57. Кубрякова Е.С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный» // Вестник Воронежского государственного университета. 2001. С. 4-10.

58. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка // Известия РАН. Сер. лит. и яз. 1993. № 1. С. 3-9.
59. Лукьянова Н.А. О соотношении понятий экспрессивность, эмоциональность, оценочность // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. Новосибирск, 1976. С. 3-21.
60. Марковська А.В. Когнітивний аспект фразеологізмів і стиль преси // Філологія. Літературознавство. 2011. № 8. С. 59-66.
61. Мезенцева Е.С. Пословичный фонд языка как фрагмент языкового сознания этноса // Вестник КазНУ. Сер. Филологическая. 2005. №2. С. 22-25.
62. Полякова С.В. Лінгвокраїнознавство – освіта засобами іноземної мови // Газета укр. акад. торг. 2010. С. 20.
63. Райзензон Л.И. Фразеология и страноведение // Труды Самар. гос. ун-та. 1972. № 234. С. 40.
64. Томахин Г.Д. Проблематика сопоставительного лингвострановедения // Шестой международный конгресс преподавателей русского языка и литературы. Доклады советской делегации. Москва, 1986. С. 252-261.
65. Хант Г.О. Лінгвокультурологічні особливості фразеологічних одиниць сучасної німецької мови // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. 2009. № 46. С. 221-224.
66. Черданцева Т.И. Идиоматика и культура // Вопросы языкознания. 1996. № 1. С. 178.
67. Шамшур М. Когнітивний аспект дослідження фразеологічних одиниць китайської мови «чен'юй» // Східні мови та літератури. 2012. № 18. С. 43-46.
68. Cowie A.P. Speech formulae in English: problems of analysis and dictionary treatment // Phraseology: theory, analysis and applications. Oxford, 1998. P. 1-12.

69. Harman G.H. Some philosophical issues in cognitive science: Qualia, intentionality, and the mind-body problem // Foundations of cognitive science. Cambridge (Maas.), 1989. P. 831- 848.

Словники:

70. Баранцев К.Т. Англо-українській фразеологічний словник. Київ : Т-во «Знання» , КОО, 2005. 1056 с.
71. Коломієць Н.Ф. Словник фразеологічних синонімів. Київ : Рад. шк., 1988. 200 с.
72. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь. Москва : «Русский язык», 1994. 944 с.
73. Литвинов П.П. 3500 английских фразеологизмов и устойчивых словосочетаний. Москва : Астрель, АСТ, 2007. 285 с.
74. Медведєва Л.М. Англо-українсько-російський словник усталених виразів. Київ-Тернопіль : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1992. 496 с.
75. Олійник І.С. Українсько-російський фразеологічний словник. Київ : Радянська школа, 1978. 446 с.
76. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / М.Н. Кожиной та ін. Москва : Флинта : Наука, 2006. 696 с.
77. Фелицына В.П. Русские фразеологизмы : Лингвострановедческий словарь. Москва : Русский язык, 1990. – 220 с.
78. Хориков И.П. Новогреческо-русский словарь. Москва : Культура и традиции, 1993. 856 с.
79. Collins H. Collins English Dictionary & Thesaurus. Glasgow : Collins, 2011. 1920 p.
80. Dictionary of idioms / C. Marson and others. Glasgow : HarperCollinsPublishers, 1997. 513 p.

81. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford : Oxford University Press, 1974. 1005 p.
82. Matthews P.H. Oxford Concise Dictionary of Linguistics. Oxford University Press, 2003. 245 p.
83. Stein J. The Random House dictionary of the English language. New York : Random House, 1970. 2059 p.
84. Watson E.O. Longman Modern English Dictionary. London : Longman, 1976. 1547 p.
85. Wrey P. Longman Idioms Dictionary. London : Longman, 2002. 402 p.
86. Βλαχόπουλος Σ. Λεξικό των ιδιωτισμών της νέας ελληνικής. 1η έκδ. Αθήνα : Κλειδάριθμος, 2007. 379 σ.
87. Δημητριάκου Δ. Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσας. Αθήνα : Δομή Α.Ε., 1953 σ.
88. Δημητρίου Α. Λεξικό νεοελληνισμών - Ιδιωτισμοί, στερεότυπες μεταφορές και παρομοιώσεις, λέξεις και φράσεις από την καθαρεύουσα. Αθήνα : Γρηγόρης. 468 σ.
89. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της νέας Ελληνικής γλώσσας. Αθήνα : Κέντρο λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2005. 2035 σ.
90. Πατρουνόβα Ο.Β. Σύντομο Ελληνο-ρωσικό λεξικό Ιδιωματικών εκφράσεων. Αθήνα : Επτάλοφος. 366 σ.
91. Τριανταφυλλίδη Μ. Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη : Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη, 1998. 1538 σ.

Автореферати:

92. Кубединова Л.Ш. Особливості фразеологічної мікросистеми «Мовлення» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 10.02.15; Донецький нац. ун-т. Донецьк : [б. и.], 2008. 28 с.
93. Пілішек С.О. Психосемантичні особливості лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови у вищому навчальному закладі :

автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 19.00.07
– «педагогічна та вікова психологія». Хмельницький держ. ун-т.,
2006. 21 с.

94. Сакаева Л.Р. Сопоставительный анализ фразеологических единиц антропоцентрической направленности : автореф. дис. док. филол. наук : 10.02.20; Казанский гос. ун-т. Казань : [б.и.], 2005. 22 с.

**Фразео-семантичні групи мікросистеми «МОВЛЕННЯ»
з негативним суб'єктивно-оцінним компонентом**

Підгрупи	Фразеологічні одиниці		
	<i>Новогрецька</i>	<i>Англійська</i>	<i>Українська</i>
Критика, образа, насмішка	40	30	68
Неправда, наклеп, чутки	4	8	18
Заперечення, відмова	10	17	15
Балакучість	20	10	9
Недоброзичливі побажання	8	9	11
Всього	82	74	121

**Фразео-семантичні групи мікросистеми «МОВЛЕННЯ»
з позитивним суб'єктивно-оцінним компонентом**

Підгрупи	Фразеологічні одиниці		
	<i>Новогрецька</i>	<i>Англійська</i>	<i>Українська</i>
Бесіда, розмова	14	25	30
Щирість, відвертість	17	9	6
Згода, розуміння	4	6	4
Всього	35	40	40

Додаток В

**Фразео-семантичні групи мікросистеми «МОВЛЕННЯ»
з нейтральним суб'єктивно-оцінним компонентом**

Підгрупи	Фразеологічні одиниці		
	<i>Новогрецька</i>	<i>Англійська</i>	<i>Українська</i>
Відсутність інтересу	28	7	28
Сюрприз, інформованість	5	11	11
Всього	33	18	39

**Кількісне співвідношення фразео-семантичних груп
мікросистеми «МОВЛЕННЯ»**

